

argus

10e jaargang nr 1 februari 1985

kwartaalblad van de Stichting Kritisch Faunabeheer

Korhoen
Reigerschade
Regenworm
De 10 soorten

ISSN 0166-5073

Argus is het kwartaaltijdschrift van de Stichting Kritisch Faunabeheer, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland. Argus is gratis voor donateurs, die minstens f 20,- per jaar betalen. Abonnementsprijs f 20,- per jaar. Losse nummers f 5,- inclusief porto.

Redactie

Reinier Akkermans, Peter Bos, Wim Ruitenbeek, Gerrit van Weess.

Vormgeving

Walter Lentjes.

Vaste Medewerkers

Ineke van den Abeele, Hans Brouwer, Remco Daalder.

Expeditie

Janine Haarbrink, Frank van de Heuvel.

Druk

Brouwer Offset BV, Utrecht

Redactieadres

Schout Roffaertstraat 162, 6042 VZ Roermond, telefoon 04750-24281.

Adreswijzigingen opgeven aan

J. Webbink, Nassaustraat 25, 3921 BE Elst (U).

Doelstelling

De Stichting Kritisch Faunabeheer is een landelijke organisatie. Het doel is een moreel en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer. De SKF tracht haar doel te bereiken door het verbeteren van wetten, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het kenbaar maken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en publiek.

Bestuur

R. W. Akkermans, R. Boeve-Bant, M. Brunt, W. D. Denneman, W. L. Jansen, H. Niesen, H. Pluijmakers, G. van de Sande, R. Stockmann, H. E. van de Veen, J. Webbink.

Sekretariaat

R. Boeve-Bant, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland, telefoon 02945-1319. Bij geen gehoor: 085-336045 of 030-731176.

Penningmeester

G. van de Sande, Baandervrouwenlaan 135, 5282 TL Boxtel, telefoon 04116-78446, postgiro 3522188.

Regiogroep Limburg

SKF afdeling Limburg, Postbus 27, 6114 ZG Susteren, telefoon 04499-2848.

Knipselkrant

Zes keer per jaar verschijnt de SKF knipselkrant. Deze knipselkrant is een bloemlezing van de in de Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeheer samengesteld door de SKF. Abonneren door overmaking van f 15,- per jaar op rekening van penningmeester SKF te Boxtel, giro 3522188 onder vermelding „knipselkrant”.

Voor het verzamelen van de knipsels vragen wij uw medewerking door ons de artikelen over jacht en faunabeheer uit uw krant te sturen. Vermeld u wel de datum en naam van de krant? Knipsels sturen naar: SKF Knipselarchief, Schout Roffaertstraat 162, 6042 VZ Roermond. Bij voorbaat onze dank.

KNIPSELKRANT

Stichting Kritisch Faunabeheer

verschijnt 6 maal per jaar

Inhoud Argus 1985/1**W. L. Jansen; Waarom zo dom Braks? 3**

Het laatste kwartaal is vanuit besturend Den Haag weinig goeds over de natuurbescherming neergedaald. Tegen alle adviezen in zijn kok- en zilvermeeuw onbeschermd verklaard. Ook de wintersluiting van de jacht geschiedde weinig voortvarend, maar de heropening voor 4 dagen jachtplezier sloeg alle voorgaande domheden. De loden kraai, die de SKF Braks toekende, heeft hij dubbel en dwars verdiend.

R. W. Akkermans & W. Ruitenbeek; Bejaagd zonder reden. 5

Anno 1985 wordt nog steeds een tiental vogelsoorten bejaagd, die de mens nog nooit of te nimmer schade of overlast hebben berokkend. Ze worden louter bejaagd voor het jachtplezier. De natuurbescherming pleit voor een onmiddellijke stopzetting van de jacht op deze soorten.

D. Draulans & J. van Vessem; De kwestie „reigerschade”. 7

Viskweekvijvers hebben een enorme aantrekkingskracht op blauwe reigers. De vissen zwemmen er voor het oppikken. Makkelijk voedsel voor de reiger, een schadepost voor de exploitant. Soms zijn goede oplossingen mogelijk, maar een ding is zeker: afschot van reigers helpt niets. De schade neemt er niet door af.

D. Boon; Een notedop dierenrecht. 10

Ongeveer een eeuw kent Nederland dierenbeschermende bepalingen. Het betreft altijd aspecten, waarvan de mens vindt, dat ze dieronwaardig zijn. Daartegen begint momenteel de gedachte te rijpen, dat een dier ook rechten heeft, omdat hij dier is. In deze visie kan de SKF het dier als belanghebbende vertegenwoordigen. Een juridische stap voorwaarts in onze strijd tegen de jacht.

P. van Zalinge; Lumbricus de pier en het argeloze vissertje. 12

Eén miljoen Nederlanders vist van tijd tot tijd. Vissen bijten niet uit zichzelf in ijzeren haakjes. Nee, daartoe moeten ze worden verleid met lekkere hapjes, zoals de regenworm. Jaarlijks worden miljoenen regenwormen aan de haak geschoven. Letterlijk bij de kop erin, bij de staart eruit, alsof een regenworm geen levend dier is.

L. Hilgers; Heeft het korhoen het recht uit te sterven? 14

De vanoudsher als jachtvogel in de belangstelling staande korhoen, zal binnenkort uit Nederland verdwenen zijn. Doe iets roepen de jagers en zij willen alle roofdieren afschieten. Onderzoek zeggen de wetenschappers en zij hangen de laatste korhoenders een zender om de nek. Probeer iets denken fauna-ambtenaren en zij willen korhoenders fokken en uitzetten. Alleen de boer anno 1900 kan de korhoen redden, want door de mens is hij gekomen en door de mens zal hij verdwijnen.

Opgekrast. 17

Jagers zijn en doen vaak onwijs. Niets nieuws, algemeen bekend, zult u denken. Maar toch willen wij hun nieuwste wandaden belichten. Veel zoekwerk is daarvoor niet nodig. Hun eigen tijdschrift de Nederlandse Jager is onze grootste bron. Wat te denken van kraaienschietwedstrijden of een hernieuwde Game Fair.

Kort Nieuws. 18

In deze rubriek een skala aan mededelingen en nieuwtjes met betrekking tot de fauna. Sommige dingen zijn leuk, maar andere zijn regelrechte schandaaltjes. Wat anderen verzwijgen, wordt hier afgedrukt.

Op dezelfde lijn. 20

Hier treft u mededelingen ingezonden door organisaties waar wij mee samenwerken.

Boekbespreking. 21**Uit het hart. 21**

In deze kolom kunnen lezers hun hart luchten. Jagers hebben een gruwelijke hekel aan de vos. Elk argument wordt aangegrepen om meer en vaker op vossen te jagen. De jagers vragen zelfs het opnieuw toestaan van klemmen en nachtelijke jacht. Een van onze donateurs nagelt de heren aan de schandpaal.

Regionieuws. 22

De SKF'ers van de afdeling Limburg zitten niet stil. Veelvuldig halen zij de regionale pers. Met vuurwerk kunnen ze ook al overweg. Verstoring van de ganzejacht bij de Grote Peel was het gevolg.

Van't front. 23

Wij zaten de havikiers met onze vliegers dwars. We waren getuige bij het uitzetten van fazanten in een bosperceel enkele uren voor de jachtpartij. Tenslotte een verslag van de ganzejacht net buiten het Staatsbosbeheer-reservaat de Kil van Hurwenen.

I. van den Abeele & W. Ruitenbeek; Hazen laten zich niet tellen.

Op de nieuwe Argus kinderpagina „Beter weten” een verhaal over hazen. Niemand weet precies hoeveel hazen in Nederland leven. Het liefst schieten jagers op rennende hazen. Dat is het leukst. Hazen zijn eigenlijk hele mooie dieren. Je moet er in het voorjaar maar eens op letten.

Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer

Waarom zo dom, Braks?

W. L. Jansen

Dierenellende

Toen begin januari plotseling een strenge winter begon, heeft Kritisch Faunabeheer zich op 4 januari direkt tot de Minister van Landbouw en Visserij gewend met het verzoek, de jacht terstond te sluiten. Op dat moment was de jacht wettelijk geopend op niet minder dan 32 diersoorten, te weten: edelhert (hinde, kalf), ree (geit, kalf), wild zwijn, fazantehaan, houtsnip, grauwe gans, kolgans, rietgans, wilde eend, slobeend, winter taling, smient, pijlstaart, tafeleend, kraakend, toppereend, watersnip, meerkoet, houtduif, zwarte kraai, kauw, ekster, vlaamse gaai, konijn, vos, bunzing, hermelijn, wezel, huismus, spreeuw, kokmeeuw en zilvermeeuw. Voor elk denkend mens is het duidelijk, dat al deze dieren hinder ondervonden van de sneeuw bij het zoeken naar voedsel. Bovendien hebben de dieren door de kou extra energie nodig en moeten ze een optimaal gebruik maken van de korte winterdagen om hun kostje bij elkaar te scharrelen. Niet elk dier is daarin even succesvol. Het is een natuurlijk proces, dat er door honger en kou slachtoffers vallen. Maar ieder menselijk handelen,

dat onnodig extra verontrusting en vluchtreacties veroorzaakt, verergert de toch al moeilijke situatie. Wat geeft meer verstoring voor de dieren in het veld dan knallende geweren, hollende honden en rondstruinende mensen?

Tweeslachtige jagers

De Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging vond sluiten van de jacht maar onzin. Hun public-relations man, De Boer, liet weten, dat er niets aan de hand was, want niet jagen wegens sneeuw was net zo belachelijk als bij regen een paraplu boven de vogeltjes houden. Op 7 januari sloot de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels zich aan bij ons verzoek de jacht te stoppen. Dezelfde dag begon ook de Jagersvereniging nattigheid te voelen en verzocht de jagers terughoudend te zijn bij het uitoefenen van hun hobby. Naar ons idee maakte de jagersvereniging zich minder ongerust om de noodlijdende dieren dan om de slechte pers, die ze kregen en waren ze bang voor de zich tegen de jagers kerende publieke opinie.

Een lakse Braks

Heel aarzelend begon het Ministerie van L&V actie te ondernemen. Men benaderde de Jachtraad, die wettelijk moet worden gehoord. (Helaas vindt de Jachtwet het niet nodig ook de Natuurbeschermingsraad naar zijn mening te vragen). De Jachtraad adviseerde de „sluitingsprocedure" op gang te brengen. Deze sluitingsprocedure bepaalt, dat 50 amateur-weerkundigen in het land worden opgebeld en gevraagd of bij hen veel sneeuw en ijs ligt. De professionals van het KNMI in De Bilt weten dat blijkbaar niet en de provinciale landbouwambtenaren evenmin. Als 75% van de weerauteurs gedurende 5 dagen veel sneeuw en ijs konstateren, gaat de Minister tot sluiting over. Gezond verstand begrijpt, dat zo'n lange weg in noodgevallen onbruikbaar is. Kwaadwilligen (en die hebben soms gelijk) fluisterden, dat de procedure zo ingewikkeld is geregeld om zo lang mogelijk te kunnen laten jagen.

In ieder geval kwam het besluit een eind te maken aan de jacht pas pas op 11 januari, een week nadat Nederland bedekt werd met sneeuw. In de tussenliggende periode knalden vrijwel overal de geweren. Bovendien werd de jacht maar gedeeltelijk gesloten. Alleen de jacht op waterwild, fazantehanen en houtsnippen werd beëindigd. De jacht op grofwild en overig wild bleef gewoon geopend. Op deze dieren ging de jacht onverdroten voort. Ze moesten zich maar zien te redden.

Verbazende heropening

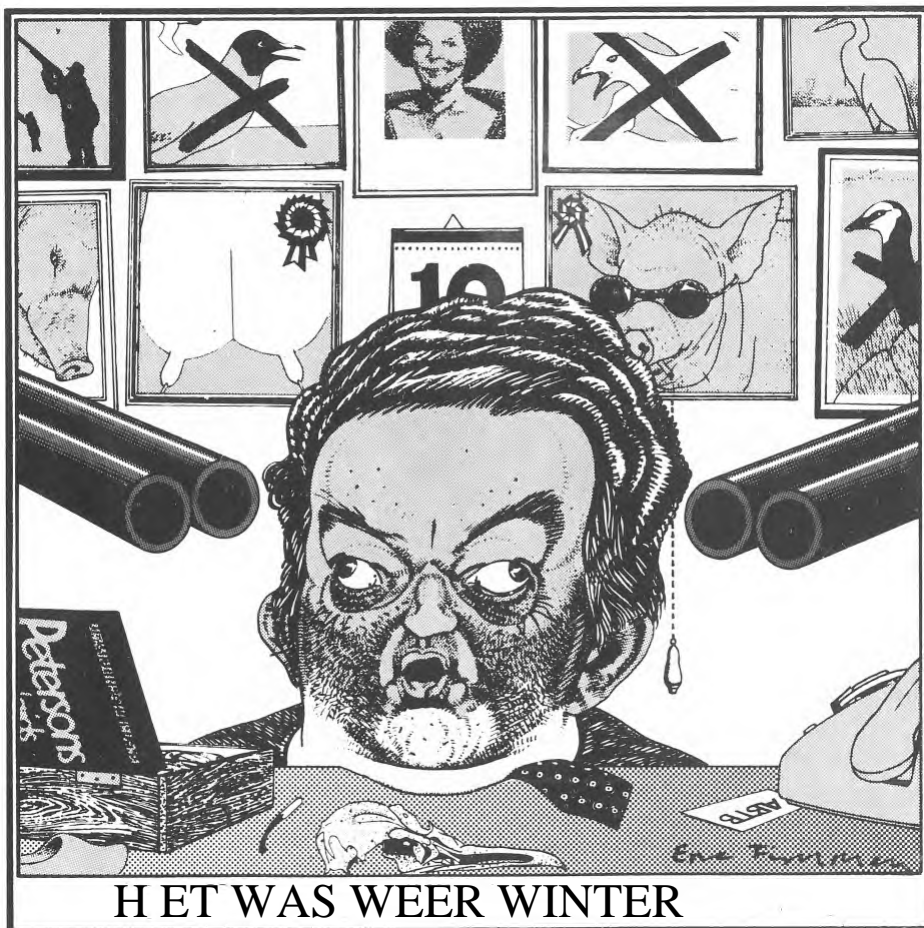
Op dinsdag 21 februari schuift langzaam de dooi over het land. Na een week is in sommige gebieden weliswaar de sneeuw verdwenen, maar vrijwel overal is het water nog bedekt met ijs. Zondag 27 januari is er zelfs een kort herstel van de vorst en wordt op veel plaatsen alweer geschaatst. Dat de dieren het in deze week opeens veel gemakkelijker gekregen hebben en weer op krachten gekomen waren, kon niet worden gezegd.

Wie schetst de verbazing van Kritisch Faunabeheer, toen de Minister op 28 januari de jacht op waterwild weer opende onder het mom van schadepreventie. Dit voor slechts 4 dagen, want op 1 februari sluit de jacht automatisch. De SKF heeft verontwaardigd gereageerd. Niet alleen wij, maar heel natuurbeschermend Nederland vond dit een belachelijke daad van minister Braks. Alleen de jagers waren gelukkig. Toch moet het een kinderachtig genoeg geweest zijn om 4 dagen lang op het verzwakte wild te jagen, terwijl overal nog ijs lag en de asiels vol slachtoffers zaten.

Onder het opzetje van het voorkomen van schade op het boerenland, hebben de jagers nog een mooi weekje gehad ten kost van veel dierenleed.

Meeuwendomheid

Een minister, wiens ideeën en daden

H ET WAS WEER WINTER

wetenschappelijk verantwoord en gemotiveerd zijn, zou niet gek wezen voor de natuurbescherming. Helaas hebben we momenteel niet zo'n minister.

In januari heeft de minister van L&V bepaald, dat kok- en zilvermeeuwen buiten de broedtijd niet langer tot de beschermde vogels behoren. Je mag er nu net zo veel schieten (en verwonden) als je wilt. De Natuurbeschermingsraad heeft deze maatregel ontraden als zijnde onnodig en zinloos (advies no. 4856 van 10-12-1984). Een belangrijke reden kan zijn ernstige meeuwenschade in het hele land, die alleen te beperken is door afschot. Maar ook het interne rapport, waar de minister over beschikt (Doevedans & Binsbergen, 1984, Meeuwenschade in Nederland), berustend op een door de Directie Natuur-, Milieu- en Faunabeheer gehouden enquête, adviseerde negatief. De hoofdkonklusies uit dit ambtelijke rapport luiden:

1. Het vergunningstelsel van de Vogelwet 1936 is ruim voldoende om overlast of schade van meeuwen effectief tegen te gaan. Het (tijdelijk) onbeschermd verklaren van de kok- en zilvermeeuw zal naar het zich laat aanzien niet bijdragen aan een verdergaande terugdringing van deze schade en overlast.

2. Ook biedt het onbeschermd verklaren geen oplossing voor gevallen waarin naast kok- en zilvermeeuwen andere meeuwensoorten schade doen. Er zullen toch vergunningen verleend moeten worden.

3. Alleen een op wetenschappelijk onderzoek gestoeld beleid, dat enerzijds uitgaat van ecologische aspecten van kok- en zilvermeeuw en anderzijds van de economische motieven van de mens, zal de natuurlijke ruimte voor de kok- en zilvermeeuwen (de grootte van hun populaties en hun verspreiding) kunnen beïnvloeden.

Afschot van meeuwen is geen verzekering, dat op die plaats geen schade veroorzaakt zal worden en er bestaan efficiëntere methoden dan afschot ter voorkoming van schade, zo stellen de ambtenaren in het rapport. Naar wie moet de minister dan geluisterd hebben? In elk geval niet naar deskundige ambtenaren.

Zelfs jagers zijn tegen

Achterdochtig als de SKF is, denken we: „Het zal wel weer een ideeetje van het groene schuttersgilde zijn. Weer twee jachtdieren erbij." Niets daarvan; de hoofdredakteur van de Nederlandse Jager, Cartouche, schrijft (DNJ 90(2) 24-01-1985), dat de jagerij niet van plan is de meeuwenstand weer binnen proporties te brengen. Zijn argumentatie:

1. Jagers zijn geen lustmoordenaars, die op ieder vrijgegeven object de vinger krom maken. Zeker niet op meeuwen waarvan zij geen jachtkundige hinder ondervinden.

2. Patronen zijn duur en afschot van meeuwen geeft geen bevrediging. De

vogels zijn te vertrouwd, zodat er geen enkel sportief element aan zit.

3. Het is geen empoel voor „de bout". Meeuwen zijn niet smakelijk eetbaar, zodat het moeite zal kosten de kadavers ergens te laten vernietigen. Je kunt de dode dieren bezwaarlijk in het veld laten liggen.

4. Meeuwen populaties zijn door het afval van onze maatschappij buiten proporties geraakt. Met het geweer is dit niet meer te reguleren.

„Wat ons (de jagers) betreft, mag de minister zijn vergunning om meeuwen te schieten wel weer intrekken, wij zien geen kans daar iets mee te bereiken en kunnen er alleen maar goodwill door verspelen" zo schrijft de heer Cartouche. (Kinderlijk toch die schuilnamen bij de jagers).

Naar de jagers heeft de minister dus ook niet geluisterd. Van wie hij het plan de meeuwen vogelvrij te verklaren gekregen heeft, is ons niet duidelijk geworden. Het argument, dat er zoveel meeuwen zijn en daarom geen bescherming behoeven is klinklare nonsens. Merels of koolmezen worden toch ook niet onbeschermd verklaard, omdat er zoveel van zijn.

Hoe komt op het ministerie, dat voor de natuurbescherming zorg draagt, toch een dergelijke idiote beslissing tot stand? Of is alles daar nog steeds zo doordrongen van de lust tot doden van levende wezens, dat alle wetenschap en gezond verstand in de prullebak gaat?

Wildschadecommissies

Bij de behandeling van de begroting voor 1985 heeft een Kamerlid, die kennelijk iets van het SKF shadesymposium opgevangen heeft, de volgende schriftelijke vraag gesteld: „Op welke wijze denkt de minister bij te dragen tot het verbeteren van de ecologische kennis van wildschadecommissies? Past het in het beleid wanneer biologische deskundigen, die niet afkomstig zijn uit agrarische of jagerskringen, aan de wildschadecommissies worden toegevoegd?" Het antwoord van de minister hierop luidt: „In het algemeen is in de wildschadecommissies bij de deskundigen uit de agrarische en jagerskringen voldoende ecologische kennis aanwezig om over maatregelen ter voorkoming en bestrijding van wildschade advies uit te brengen. Het toevoegen van biologische deskundigen, die niet uit agrarische of jagerskringen komen, is voorshands dan ook niet nodig."

Een vreemd antwoord, want de SKF kreeg uit de Vossennotitie van de minister (Anonymus, 1984) de indruk, dat hij de biologische kennis van de wildschadecommissie uit Noord- en Zuidholland niet zo erg hoog aansloeg. Ook de Friese wildschadecommissie weet kennelijk zelfs niet hoe snel het gras in mei kan groeien na ganzenvraat. Het bontst maakt het de Utrechtse wildschadecommissaris, jhr. Steengracht van Oostca-

pelle, wiens kennis ook al niet up to date is. Hij haalde de krant met zijn uitspraak, dat de enorme achteruitgang van de weidevogels in ons land veroorzaakt wordt door zwarte kraaien en niet door ontwatering, veel stikstof, vroeg maaien en vroeg weiden van vee. Beschouwt de minister kennis van ecologie en andere biologische wetenschappen misschien als een bezwaar voor de instandhouding van de plezierjacht?

Ganzenschade en onkunde

Volgens de Friese wildschadecommissie hebben in 1984 de ganzen voor één miljoen gulden gras opgegeten. Zij vraagt daarom de minister de jacht op ganzen ook na de wettelijke sluitingsdatum 1 februari te mogen uitoefenen. Het zal ons benieuwen wat Braks nu weer doet en welke waarde hij hecht aan het schadecijfer. Immers, in 1982 droeg hij het Centrum voor Agrobiologisch Onderzoek (CABO) in Wageningen op, nader onderzoek te doen naar de ganzenschade in kultuurgewassen. Blijkbaar twijfelde de minister of de hoge schadebedragen van de taxateurs wel terecht werden uitgekeerd. Een tussentijds rapport van het CABO (verslag 19, nr. 597) laat zien, dat zijn twijfel gegrond lijkt.

Na ganzenvraat herstelt het grasland merkwaardig snel. Eind mei is geen verschil meer zichtbaar tussen begraasde en onbegraasde percelen. Alléén is op door ganzen begraasde percelen het gras van betere kwaliteit. De taxateurs die de percelen meestal in de slechtste conditie te zien krijgen, beseffen dit niet, aldus het CABO. De taxateurs houden er onvoldoende rekening mee, dat de achterstand snel wordt ingehaald. Voldoende reden dus om de opbrengstderiving van boeren door ganzenvraat met nuchterheid en zuinigheid te bezien. Zouden biologisch geschoolden niet beter weten, hoe het gras groeit? Of zou het juist een nadeel zijn mensen te hebben in wildschadecommissies, die niet direct betrokken zijn bij de belangen van landbouw en (plezier-)jacht?

De loden kraai

Is het een wonder, dat na alle blunders en domheden van minister Braks op het gebied van faunabeheer, zoals het laten stopzetten en weer heropenen van de jacht, het vogelvrij verklaren van kok- en zilvermeeuw tegen alle adviezen in, en de ecologische deskundigheid, die hij ten toon spreidt, wij hem ons teken van diepste afkeuring, de Loden Kraai, hebben toegekend. Wij weten natuurlijk niet of de minister zelf alle domme dingen heeft bedacht, maar hij is politiek verantwoordelijk. Een goed bestuurder hoort te beschikken over een instinct om bij allerlei adviezen het kaf van het koren te scheiden. Iets wat Braks kennelijk nog niet zo door heeft; een loden kraai is derhalve zijn deel.

Stop de jacht op onschadelijke vogelsoorten

Bejaagd zonder reden

Reinier Akkermans, Wim Ruitenbeek

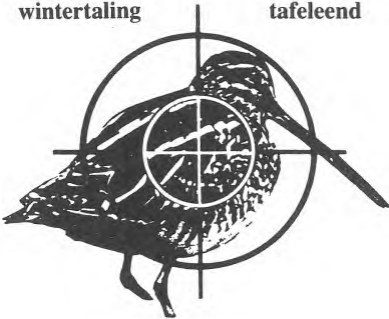
De jacht op minstens 10 vogelsoorten die op geen enkele wijze schadelijk zijn, is nog steeds geopend. De enige argumenten vóór deze jacht zijn jagerspret en de opbrengst bij de poelier. Anderzijds worden natuur- en vogelbescherming er ernstig door geschaad. Uiteraard is de Stichting Kritisch Faunabeheer, gezien zijn doelstellingen, één der eerste milieuclubs die mee gaat doen aan acties tegen de jacht op deze 10 vogelsoorten. Het streven is, dat ook zoveel mogelijk andere milieu-organisaties zich achter deze actie gaan scharen.

Geen enkel redelijk doel

Jagers verdedigen hun bedrijf meestal als nuttig werk ten behoeve van natuurbeheer en schadebestrijding in de landbouw. In strijd daarmee is, dat de jacht op minstens 10 vogelsoorten geopend is die op geen enkele wijze schadelijk zijn, noch voor de landbouw, noch voor de natuur. Deze tien soorten zijn:

watersnip
houtsnip
goudplevier
krakeend
wintertaling

pijlstaart
slobeend
kuifeend
toppereend
tafeleend

Bij vele andere soorten (patrijs, vlaamse gaai) valt het nut van jacht uit oogpunt van schadebestrijding ook te betwijfelen, maar daarover zijn de meningen dikwijls verdeeld, of is discussie mogelijk. Over de onschadelijkheid van deze 10 soorten is iedereen het eens. Zelfs de jagers bestrijden dat niet. Ze eten geen voor landbouw, tuinbouw, bosbouw of fruitteelt belangrijke gewassen, en ze bedreigen geen populaties van andere dieren of natuurlijke vegetaties. De jacht op deze soorten dient dus geen enkel redelijk doel. Voor de SKF is dat feit op zichzelf uiteraard genoeg om de jacht op deze soorten af te wijzen. Maar bovendien is de jacht op deze soorten uit een oogpunt van natuurbescherming niet alleen onnodig, maar ook schadelijk.

Broedvogels

De meeste van deze vogels broeden ook in Nederland: de watersnip met 5500 paar, de houtsnip met 2500 paar, de wintertaling met 2300-3500 paar, de pijlstaart met 40-50 paar, de krakeend met 550-800 paar, de slobeend met 9000-12.000 paar, de kuifeend met 6000 paar en de tafeleend met 1000-1300 paar (Teixeira, 1979). Dat zijn vrijwel allemaal kleine tot zeer kleine aantallen. Van deze broedvogelsoorten behoren de watersnip en

de slobeend tot de sterk bedreigde „kritische” weidevogelsoorten, die door de intensivering van de moderne landbouw al jarenlang achteruit gaan. De andere soorten blijven gelijk of nemen iets toe, maar behoren alle tot de meer bijzondere broedvogels van ons land, waar we alleen al daarom extra zuinig op moeten zijn. De meeste van deze vogels zwerven na de broedtijd nog geruime tijd rond in onze omgeving. Door de huidige opening van de jacht op 18 augustus (watersnip, wintertaling en slobeend) of 1 september (krakeend, pijlstaart, kuifeend en tafeleend), zullen naast trekkende exemplaren uit noordoostelijker streken ook dieren van de Nederlandse broedpopulaties sneuvelen. Met name is dat het geval in de maanden augustus en september (zie Speek & Speek, 1984).

Energieverlies

Ten aanzien van de goudplevieren kent Nederland een grote internationale verantwoordelijkheid. Van de Noordepese populaties van goudplevier, wintertaling, pijlstaart, slobeend, kuifeend, toppereend en tafeleend verblijft meer dan 30 tot 60%, en soms nog meer, voor kortere of langere tijd als doortrekker of overwinteraar in Nederland. Deze vogels hebben bepaalde favoriete rust- en fourageergebieden, waar de omstandigheden van rust, luwte en voedselaanbod optimaal zijn, en het overleven van zeer veel exemplaren mogelijk maken. Door bejaging worden ze echter steeds weer van die favoriete plekken verjaagd. Voortdurende verstoringen hebben onvermijdelijk een kolossaal energieverlies voor de vogels tot gevolg, want enerzijds verliezen ze energie door steeds te moeten vluchten, en anderzijds krijgen ze minder gelegenheid om voldoende voedsel (= energie) op te nemen. Daardoor kunnen waarschijnlijk veel minder vogels de winter overleven, en het volgende broedseizoen aan de voortplanting deelnemen, dan zonder verstoring het geval zou zijn. Zo sterven indirect door de jacht vermoedelijk nog veel meer vogels dan rechtstreeks door afschot. Daardoor kan jacht van wezenlijke invloed zijn op de omvang van de broedpopulaties in hun landen van herkomst. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor de bejaagde soorten, maar ook voor alle reeds beschermde trekvogelsoorten die door de jacht evenzeer verstoord worden.

Geen inzicht

In de overwinteringsgebieden van deze trekvogels is geen goed beeld te krijgen van de populatie-ontwikkelingen in de broedgebieden. Het lijken er dikwijls veel, omdat ze geconcentreerd pleisteren in betrekkelijk kleine gebieden. Dit geldt met name voor de goudplevier en de eendesoornten. Nog moeilijker is het een goed inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de broedpopulaties van de watersnip en de houtsnip in Noordoost-Europa. Beide soorten broeden daar in uitgestrekte en dikwijls zeer dun bevolkte en ontoegankelijke gebieden in geringe dichtheden. Bovendien trekken en overwinteren ze in kleine groepjes, wijd verspreid over grote oppervlaktes, waar ze door hun perfecte schutkleur en verborgen levenswijze nauwelijks opvallen. De snippen zijn dus niet te tellen. Er zijn echter aanwijzingen (op grond van afschotcijfers) dat de stand van beide soorten in Noordoost-Europa terugloopt, waarschijnlijk (mede?) door de zeer grote jachtdruk op deze soorten langs al hun trekroutes en in al hun overwinteringsgebieden. Toch wordt de geringe vooruitgang van de Nederlandse broedpopulatie van de houtsnip gebruikt als argument om de jacht op hun Noordoosteuropese soortgenoten open te houden.

Trouwens: al deze 10 soorten worden langs hun gehele trekroute bejaagd, zonder ergens rust te kunnen vinden. Wil Nederland geloofwaardig blijven bij zijn strijd tegen de jacht op trekvogels in Zuid-Europa en Afrika, dan zal het eerst de jacht op trekvogels in eigen land moeten verbieden. Door de jacht op de genoemde 10 soorten te sluiten kan Nederland een voorbeeld worden voor andere landen in Europa.

Verwarring

Watersnippen zijn in het veld moeilijk van bokjes te onderscheiden, en helemaal niet van poelsnippen. Deze laatste twee zeldzame soorten zijn geheel beschermd, maar door verwarring met watersnippen is afschot van deze vogels onvermijdelijk. Verwisseling kan ook optreden tussen zomertaling en wintertaling. Bij de opening van de jacht op de wintertaling op 18 augustus hebben zij nog net als de zomertaling het eclipskleed. In dat kleed zijn beide soorten zeer moeilijk van elkaar te onderscheiden. Ook de zomertaling mag niet bejaagd worden. De onvermijdelijke verwarring van de genoemde soorten belemmert de effectiviteit van de bescherming van poelsnip, bokje en zomer-

Veel actie rond de 10

Op initiatief van enkele SKF'ers is de actie „Bejaagd zonder reden” om de zinloze plezierjacht te beëindigen op 10 vogelsoorten, die nooit of te nimmer schade veroorzaken, gestart bij de afdeling Limburg van het IVN. Op het verzoek van deze Limburgse IVN afdeling is het landelijke IVN als eerste in de bres gesprongen voor deze 10 vogelsoorten. In de provincie Limburg hebben vervolgens „De Limburgse vogelwacht en het Natuurhistorisch Genootschap hun medewerking toegezegd.

De ledenraad van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels heeft onder luid applaus zijn instemming met deze actie betoond en het bestuur van Vogelbescherming gevraagd stappen te ondernemen. Ook zijn het Wereldnatuurfonds, Politie Dieren- en Milieubescherming, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, de Waddenvereniging, de Stichting Natuur en Milieu en de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Natuurmonumenten gevraagd mede actie te ondernemen. Want vele initiatieven maken een grote vuist voor de bescherming van de vogels.

De actievoerende organisaties zullen de bevoegde instanties (Tweede Kamer, Minister van Landbouw & Visserij) wijzen op de noodzaak tot sluiting van de jacht op genoemde 10 onschadelijke en bedreigde soorten. Daartoe zal iedere organisatie afzonderlijk een brief aan de minister schrijven, gewag maken in zijn eigen tijdschrift van deze actie (zie Mens & Natuur 85/1, Politie Dier & Milieu 85/1), kamerleden benaderen en bovenal proberen in de pers aandacht te krijgen voor deze goede zaak.

Is het geen schande voor onze natuurbescherming, dat anno 1985 sommige mensen nog steeds vogels mogen doden louter en alleen voor hun genoegen. Vogels van soorten, die de mens nog nooit enige schade of overlast hebben bezorgd.

Als Minister Braks een natuurbeschermmer is, dan doet ook hij met onze actie mee en stopt de jacht op de 10.

Op snippebedjes worden watersnippen massaal afgeschoten. (Foto Reinier Akkermans)

Slobeenden richten nooit of te nimmer schade aan, toch worden ze bejaagd (Foto Paul Lodewijkx)

Kokmeeuwen zijn weer vogelvrij. (Foto Ed Blaas)

taling. Ondanks het jachtverbod lopen zij voortdurend de kans geschoten te worden.

Van jachtwet naar Vogelwet

Vanwege de bovengenoemde redenen zou de jacht op deze 10 soorten onmiddellijk gesloten moeten worden. Om gelijksoortige redenen is de jacht al jaren lang gesloten op brandgans, rotgans, Canadese gans, roodhalsgans, dwerggans, kleine rietgans, nijlgans, bergeend, brilduiker, krooneend, eidereend, zwarte zeeëend, brilzeeëend, grote zeeëend, witkopeend, witoogend, grote zaagbek, middelste zaagbek, nonnetje, ijsëend, zomertaling, mandarijneend, casarca, korhoen, poelsnip en bokje roek en bonte kraai. Al deze soorten vallen echter nog wel onder de Jachtwet. Nadat ook de jacht op de 10 soorten is gesloten, zouden zij samen met al deze nu al niet bejaagbare soorten overgebracht moeten worden naar de Vogelwet, die immers een veel betere bescherming biedt dan de Jachtwet.

Jagersloon?

Jagers zijn zich over het algemeen wel bewust van de nutteloosheid van de jacht op de

genoemde 10 soorten. Zij verdedigen zich door te zeggen, dat de jacht op deze soorten als het ware de beloning vormt voor het vermeende werk dat zij zouden verrichten bij het schadevrij houden van de landbouw en het natuurbeheer. Over het nut van dat „werk” en de noodzaak van beloning daarvoor valt ook nog wel wat te zeggen (Geeft jagen op schadelijke soorten geen „arbeidsvreugde”, en op onschadelijke wel? Die gedachte veronderstelt een wel heel merkwaardige jagerspsychologie). Maar afgezien daarvan: deze redenering degradeert volstrekt onschadelijke dieren tot schietschijf om jagers aan hun „sportieve” genoegen te helpen.

Literatuur

- Cramp, S. & K. E. L. Simmons, 1977. Handbook of the birds of the Western Palearctic, Volume I, ostrich to ducks, Oxford University Press.
- Cramp, S. & K. E. L. Simmons, 1983. Handbook of the birds of the Western Palearctic, Volume III, waders to gulls, Oxford University Press.
- Speek, B. J. & G. Speek, 1984. Thieme's vogeltekatalogus. Thieme, Zutphen.
- Teixeira, R. M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

De kwestie „reigerschade”

Dirk Draulans, Janine van Vessem

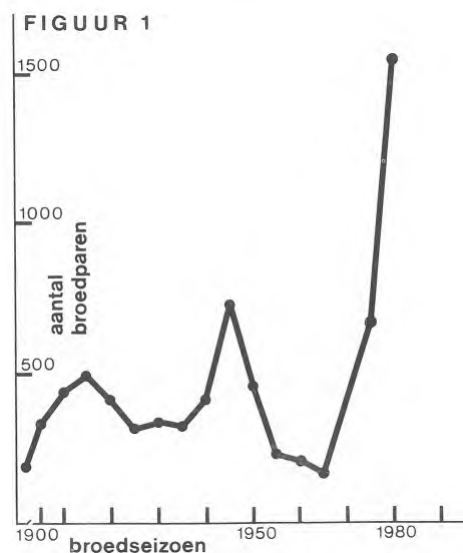
De blauwe reiger (*Ardea cinerea*) is terug van bijna weggeweest (zeker in België). In de jaren zeventig is het broedbestand van deze vogel in België, maar ook in Nederland en elders in Europa, pijlsnel de hoogte ingeschoten (figuur 1). Gejuich alom in kringen van natuurliefhebbers om het genot van waarneming van deze spektakulaire vogelsoort, maar gewezen en tanden-geknars in de hoek van vissers en viskwekers om het succes van een te duchten konkurrent. Het begrip reigerschade is niet meer van de lucht en zowel in Nederland als in Vlaanderen wordt met aandrang om afschotvergunningen gevraagd. De Vlaamse deelregering heeft zulke vergunningen tot dusver nog niet uitgereikt, maar in Nederland werden er al wel verstrekt. Reden te over om het probleem nader onder de loop te nemen.

Niets nieuws

De geschiedenis herhaalt zich! Toen in de loop van de jaren dertig in verschillende delen van West-Europa het reigerbestand eveneens toenam, hoewel minder drastisch dan nu (figuur 1), werd er ook al alarm geslagen door vissers en viskwekers (bv. Schiemenz, 1936). Het probleem loste zich toen echter na een tiental jaren vanzelf op door een even plotse daling van het blauwe-reigerbestand. Het ziet er momenteel echter niet naar uit dat dezelfde trend zich ook nu zal voordoen, hoewel er sterke aanwijzingen zijn dat het broedbestand in meerdere streken van West-Europa niet langer toeneemt (zeker in België; hetzelfde werd ook gevonden voor Bretagne (Marion, 1980), Beieren (Utschick, 1983) en Zwitserland (Geiger, 1984)). Eén vraag dringt zich dan ook onherroepelijk op: „Wat kan er nu gedaan worden?”

In volgend overzicht willen we eerst kort enige van onze konklusies aangaande de levenswijze van de blauwe reiger in een visvijverrijk milieu schetsen. Verder zullen we waarnemingen uit ons eigen onderzoek en uit de vakliteratuur beschrijven aangaande mogelijkheden tot vermindering of voorkoming van de aanwezigheid van blauwe reigers. Bijzondere aandacht zal hierbij besteed worden aan de efficiëntie van een afschotprogramma.

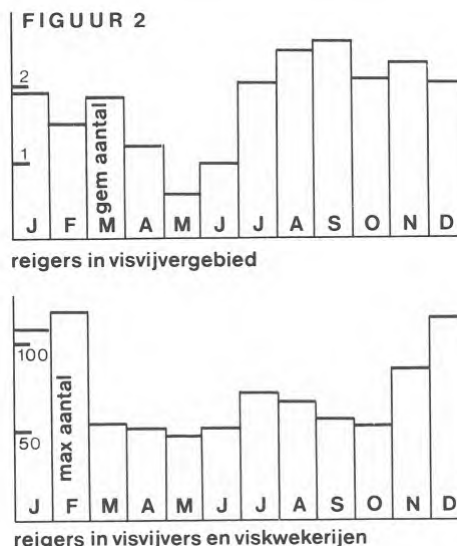
Figuur 1. Verloop van het broedbestand van de blauwe reiger in België in deze eeuw.

Levenswijze blauwe reiger in visvijverrijk milieu

In 1982, 1983 en 1984 hebben we uitgebreid onderzoek gedaan van met zenders gemerkte blauwe reigers in een visvijverrijke streek ergens in Vlaanderen, en dit zowel tijdens als buiten het broedseizoen (Draulans, 1984; van Vessem, Draulans & De Bont, 1984; J. van Vessem, verslag in voorbereiding). Ruw geschetst kan de aanwezigheid en ruimtelijke verspreiding van blauwe reigers als volgt beschreven worden. In het begin van het broedseizoen (februari-maart) vertoeven vele blauwe reigers relatief veel in de onmiddellijke omgeving van de broedkolonies (in ons studiegebied ondermeer op het vergaarcomplex van een grote viskwekerij). Gedurende de baltsperiode vliegen vele vogels slechts af en toe vrij ver van de kolonie weg om voedsel te zoeken. Tijdens het broeden profiteren ze echter van hun „vrije” tijd om een uitgestrekt gebied rond de kolonie te verkennen. De meeste broedvogels beperken zich hierbij wel tot een bepaalde richting, wat niet-broedende vogels (overwegend éénjarige reigers) meestal niet deden. Hoewel de reigers in deze periode al geregeld solitair worden waargenomen, zijn ze nog redelijk tolerant

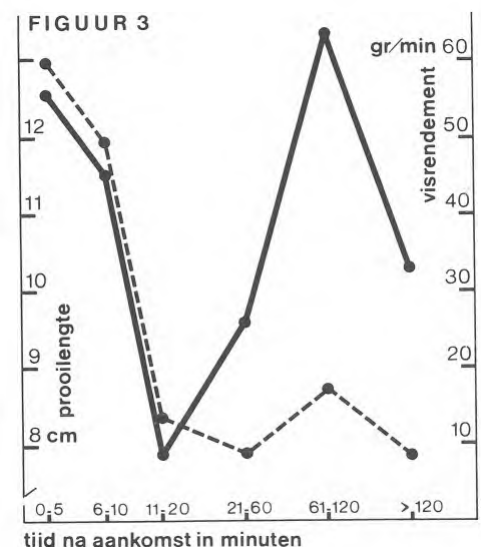
Figuur 2. Aantalsschommelingen van de blauwe reiger in de loop van het jaar in twee studiegebieden in het noorden van België, die onderling verschillen in de aan- of afwezigheid van intensieve viskwekerijen.

Blauwe reiger. (Foto Henk Harmsen)

ten opzichte van elkaar. Dit is echter niet langer het geval, wanneer jongen gevoederd worden. Vele oudervogels verdedigen dan een territorium (meestal een bepaalde vijver) tegen soortgenoten. De reigers, die niet tot broeden kwamen, zullen vanaf het ogenblik dat vele jongen in de kolonie geboren zijn, over grotere oppervlaktes uitzwerven en keren dan slechts zelden naar de kolonie terug. Zij vestigen zich soms ook op een welafgebakende plaats. Er kan dus gesteld worden dat in de maanden april, mei en juni het reigerbestand vrij homogeen over een groot areaal is uitgespreid. De reigerdensiteit neemt echter sterk toe vanaf het ogenblik dat de jongen beginnen rond te zwerven (vooral in juli en augustus) en bereikt meestal een hoogtepunt in de herfst (september-oktober-november), wanneer vele trekvogels naar de streek toekomen (figuur 2). Ook dan blijven sommige exemplaren nog een territorium verdedigen, maar hun proportie op de totale aanwezige populatie is veel geringer en de dieren troepen weer samen op rustplaatsen. Het is trouwens in deze herfstperiode dat vele viskweekvijvers af-

Figuur 3. Invloed van de tijd verlopen sinds aankomst van een blauwe reiger op de viskwekerij op de gemiddelde lengte van de gevangen vissen (linkerordinaat) en het uiteindelijke gewicht aan verorberde vissen per vijf minuten (rechterordinaat).

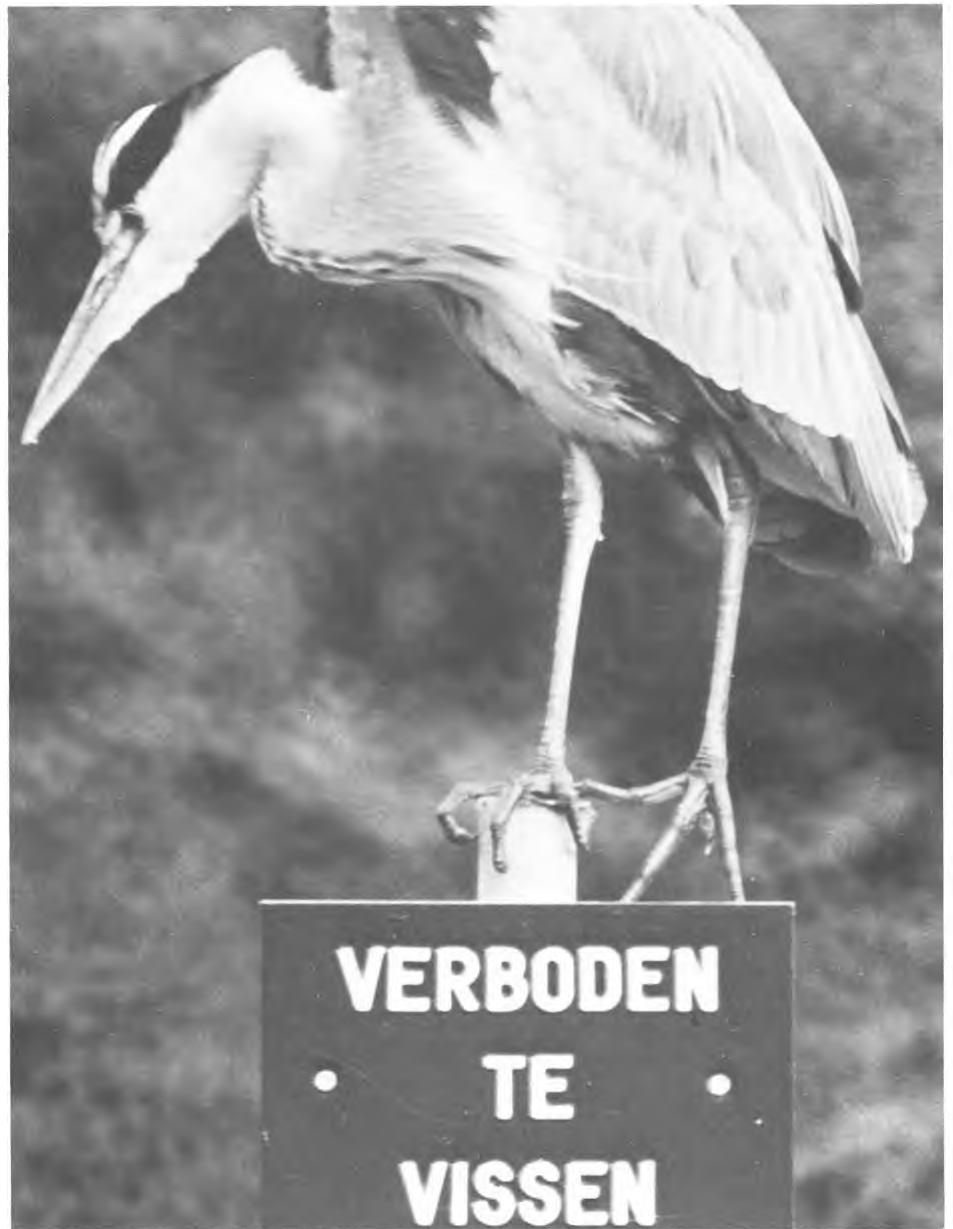

gevist worden, waardoor hier tijdelijk hoge prooidichtheden beschikbaar komen en waar dan dikwijls grote reigerconcentraties kunnen voorkomen. In de winter (december-januari) wordt het voor de reigers moeilijker om te overleven: het visbestand is sterk verminderd door de afvissingen en de resterende visprooien worden minder actief. Het reigerbestand neemt dan op de meeste plaatsen ook af, met uitzondering dan van die gebieden, waar foerageermogelijkheden open blijven, zoals bijvoorbeeld op opslagplaatsen van viskwekerijen, waar dan normaal veel vis zit. Op zulke plaatsen kan het aantal aanwezige reigers toenemen (figuur 2). Aanvankelijk vertoeven hier vooral jonge reigers, maar wanneer de leefomstandigheden té bar worden, durven ook meer volwassen vogels deze terreinen op te zoeken. Bij verbeterende klimatologische omstandigheden zwerven de vogels opnieuw uit en zoeken ze hun vaste foerageerstekjes weer op.

Ondertussen zijn we echter weer in het voorjaar aanbeld en beginnen de reigers zich in hun broedkolonies op te houden, waarmee de jaarcyclus rond is. Samengevat kunnen we dus stellen dat eventuele problemen veroorzaakt door de aanwezigheid van blauwe reigers bijzonder geaccentueerd zijn rond visvijvers in het najaar (en dit vooral bij afvissingen) en rond intensieve kwekerijen in het winterseizoen (bijvoorbeeld bij stockeervijvers).

Middelen ter voorkoming van reigerschade

Laten we eerst even de aanwezigheid van reigers op viskwekerijen analyseren. Ons eigen onderzoek wees uit dat verjaging van de reigers hier weinig efficiënt is als schadebestrijding, omdat de vogels in dergelijke milieus met zeer hoge prooidichtheden reeds in minder dan tien minuten na aankomst voldoende vissen hebben verorberd (figuur 3). De dieren kunnen naderhand nog wel ter plaatse blijven rusten en eventueel „tussendoor” nog extra-visjes meepikken (Draulans & Van Vessem, 1985). In zulke omstandigheden zal verjaging enkel verzadigde vogels ervan weerhouden vrij snel terug te keren, terwijl andere individuen gemiddeld na twee uur opnieuw landen om op hun beurt snel verzadiging te bereiken. Het uitstel van terugkeer bleek trouwens zeer sterk afhankelijk van allerhande omstandigheden. Bij kouder weer waren de reigers zelfs geneigd om, na verjaging, korte tijd de situatie vanuit de naaste omgeving te bekijken en onmiddellijk weer te landen. Op dergelijke plaatsen is het zaak er voor te zorgen dat de reigers niet kunnen landen. Het gaat hier dikwijls om relatief geringe oppervlaktes, waar afspanning mogelijk is (voor een opsomming van diverse methoden van afspannen, zie: Van Vessem, 1981; Utschick, 1983a). Wij hebben onlangs zelf een viskwekerij hermetisch afgesloten voor blauwe reigers door middel van een bedradingssysteem, waarvan de kostprijs veel lager lag dan de jaarlijkse reigerschade, zoals geraamd door de betrokken viskwekers. Dit experiment wees echter wel uit dat de af-

Reigers wennen snel aan afweermiddelen. (Foto Henk Harmsen)

spanning zeer volledig moet zijn om het binnendringen van alle reigers te voorkomen.

Grote kweekvijvers blijven problematisch

Het probleem is niet zo eenvoudig op te lossen bij grotere vis- en viskweekvijvers, waar het gebruik van dergelijke bedradingen sterk gelimiteerd is. Het jachtsukses van blauwe reigers en hun densiteit van voorkomen is hier anderzijds ook veel geringer dan op een viskwekerij (Draulans, 1984) en aldus kan eventueel de toepassing van allerhande akoestische en visuele afschrikmiddelen overwogen worden. Jammer genoeg is kritisch onderzoek naar de efficiëntie hiervan tot dusver nagenoeg onbestaand (zeker voor wat betreft reigerachtigen). Ons eigen werk hieromtrent is nog volop aan de gang, maar we kunnen al wel stellen dat de optimistische geluiden uit de literatuur (Behlert, 1977; Spanier, 1980; Creutz, 1981) op zijn minst voorbarig zijn. De experimentele kondities bleken namelijk geen uitsluitel te geven over het sukses van de geteste methodes in de vermindering van schade in de proefgebieden. Zo bestudeerde Spanier

(1980) diverse afweermiddelen tegen kwakken op één visvijver in een uitgebreid vijvercomplex, maar hield geen rekening met een eventuele verhoging van de aanwezigheid op andere vijvers in de nabije omgeving. Hij bewees hiermee wel dat zijn methodes efficiënt kunnen zijn, wanneer voldoende alternatieve foerageermogelijkheden in de onmiddellijke omgeving beschikbaar zijn. Behlert (1977) en Creutz (1981) voerden bijvoorbeeld in het najaar experimenten uit, maar enkel overdag en voor een maximale duur van drie uur per beurt, waaruit zeker niet kan worden afgeleid of de methodes meer dan een incidenteel effect veroorzaken. Deze auteurs bleken in het bijzonder de nachtelijke activiteit van de blauwe reiger te onderschatten. Hierdoor wordt nogmaals benadrukt, dat verantwoord faunabeheer-onderzoek enkel dan kan gebeuren, wanneer de biologie van de betrokken soort voldoende is bestudeerd. Het onderzoek naar de efficiëntie van afweermiddelen dient in eerste instantie toegespitst te worden op het voorkomen van gewinning. Het is algemeen gekend dat dieren zich snel aanpassen aan veranderende omstandigheden. De blauwe reiger vormt hierop zeker geen uitzondering. Wel kan met de klassieke mid-

Het broedbestand van de blauwe reiger is pijlsnel de hoogte in geschoten. Ze zitten zelfs in de steden. (Foto Henk Harmsen)

delen (bijvoorbeeld het gaskanon) een kortstondig sukses bereikt worden, wat eventueel zijn nut kan hebben in afvissituaties, wanneer de vispopulaties korte tijd zeer kwetsbaar zijn.

En wat met reigerafschot?

Door vele viskwekers wordt afschot van blauwe reigers gevraagd om het schadeprobleem aan te pakken, een methode welke ongetwijfeld een positief psychologisch effect heeft op de gebruiker, maar niet noodzakelijk bij draagt tot een meer-opbrengst aan vis. Op basis van wat momenteel over het gedrag en de ecologie van de blauwe reiger bekend is, valt het te betwijfelen of reigerafschot een merkbare invloed heeft op het visbestand in een bepaald gebied. Ten eerste worden reigers helemaal niet afgeschrikt door de aanblik van dode of gewonde reigers (Creutz, 1981; eigen waarnemingen). Integendeel, gewonde exemplaren worden desnoods zelf het hoekje om geholpen als ze er niet voor zorgen ver uit de buurt te blijven. De knallen van geweren hebben als dusdanig ook niet meer effect dan, bijvoorbeeld, een gaskanon, waardoor de dieren alleen maar alerter worden en onder andere meer 's nachts en 's morgens vroeg gaan foerageren (Reichholf, 1982). Dit geeft de onwetende verdelger dan weer onrechtmatig de indruk met sukses ingegrepen te hebben. Helaas voor hem is het jachtsukses van 's nachts vissende blauwe reigers hoger dan dit van overdag jagende dieren (Draulans, 1984), waardoor eveneens aan het beoogde effect wordt voorbij gegaan.

Is afschot eventueel bruikbaar als bestandsregulerende ingreep, als het toch geen afschrikwekkende werking heeft? De blauwe reiger is sterk plaatsgebonden wat betreft het foerageren en verdedigt dikwijls een territorium. Jammer genoeg voor de viskweker bevinden er zich in het broedseizoen heel wat zwervende en niet-broedende die-

Afgifte reigerafschotvergunningen in Nederland

Voor het doden van beschermde vogels is op grond van de Vogelwet 1936 een Vogelvergunning H vereist. Jaarlijks worden acht Vogelvergunningen H verleend voor afschot van blauwe reigers op 5 viskwekerijen (Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij te Lelystad. Beesd en Valkenswaard; Nederlandse Forellenkwekerij BV te Gulpen en Apeldoorn). In 1983 werden op grond van deze vergunningen volgens opgave van de vergunninghouders 36 blauwe reigers geschoten. In voorgaande jaren lagen de aantallen in dezelfde orde van grootte.

Artikel 10 van de Vogelwet 1936 bepaalt, dat de Vogelvergunning H wordt verleend in geval van schade of overlast door beschermde vogels. Ondanks het dwingende (imperatieve) karakter van dit artikel worden vergunningen voor zeldzame of kwetsbare vogelsoorten (zoals roofvogels) altijd geweigerd. Schade van blauwe reigers op visvijvers is echter meestentijds evident en de blauwe reiger is geen zeldzame of kwetsbare vogel in Nederland, zodat weigering van de vergunning moeilijk is. Wel wordt de laatste jaren bij exploitanten van visvijvers aangedrongen op het nemen van andere maatregelen. In geval, dat de exploitant zelf geen initiatieven neemt ter oplossing van het probleem, wordt aan de vergunning de voorwaarde tot het aanbrengen van afwerende middelen verbonden. Blijkt de vergunninghouder zich niet aan deze voorwaarden te houden, dan zal hem niet opnieuw een vergunning worden verleend.

Informatie verstrekt door het Ministerie van Landbouw en Visserij

ren in de populatie, die gemakkelijk een toevallig vrijgekomen geschikte foerageerplaats kunnen ontdekken en inpalmen. Buiten het broedseizoen is de blauwe reigerpopulatie voortdurend in beweging en zorgen dispersie en trek ervoor, dat de vogels zich voortdurend vermengen, waardoor een vrijgekomen plaats eveneens op elk ogenblik door nieuw-aangekomen dieren kan worden ingenomen. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat het voor zover wij weten, enige experiment waarin rechtstreeks het verband werd onderzocht tussen de toepassing van reigerafschot en het visbestand in een bepaald gebied, géén verhoging van het visbestand door controle van de reigerpopulatie opleverde (Krämer, 1984). Het probleem is, dat afschot niets essentieel verandert aan de aantrekkingskracht van een voor de reigers geschikt foerageergebied, waardoor verwacht kan worden dat op zulke plaatsen konstant dieren zullen komen vissen. „Dweilen met de kraan open”, stelde Broekhuijzen (1984) zeer plastisch en meer dan terecht! Het afschieten van blauwe reigers is daarenboven een zeer tijdrovende bezigheid en de vraag rijst of deze

methode voor de viskweker wel verantwoord is vanuit bedrijfseconomisch standpunt.

Konklusies

Het opduiken van het reigerschade-probleem is het gevolg van een sterke toename van het bestand van de blauwe reiger. Onderzoek wees uit dat vooral in het najaar op visvijvers en in de winter op viskwekerijen eventueel belangrijke konfliktsituaties kunnen optreden. Waar mogelijk, is afscherming van de door reigers bezochte terreinen veruit de meest efficiënte oplossing tot schade-bestrijding. Elders dient een toevlucht genomen te worden tot het gebruik van alerhande afweermiddelen, maar nader onderzoek omtrent het effect hiervan is vereist. Reigerafschot draagt waarschijnlijk niet bij tot een beduidende meer-opbrengst aan vis en kan dus moeilijk aanbevolen worden als schade-bestrijdende maatregel, zolang het tegendeel niet is bewezen. Een niet-onbelangrijke faktor, die in dit artikel niet ter sprake komt, is de vraag naar de exakte omvang van de eventueel door blauwe reigers veroorzaakte schade. Een wetenschappelijk gefundeerd antwoord op deze vraag lijkt ons prioritair om, wanneer noodzakelijk, te beslissen over te gaan tot een economisch verantwoorde schade-bestrijding.

Literatuur

- Behlert, R., 1977. Phonoakustische Methode zur Vergrämung von Graureihern (*Ardea cinerea*); in Fischzucht Anlagen. Zeitsch. Jagdwiss. 23: 144-152.
- Broekhuijzen, S., 1984. Schade en beheer van dierpulaties. Argus 9 (3): 22-26
- Creutz, G., 1981. Der Graureiher. Wittenberg-Lutherstadt, A. Ziemsens-Verlag.
- Draulans, D., 1984. Terreinkeuze, tijdsgebruik en gedrag van Blauwe Reigers (*Ardea cinerea* L.) in een uitgestrekt vijvergebied gedurende het winterhalfjaar. Doktoraalverslag, Universiteit van Leuven.
- Draulans, D. & J. van Vessem., 1985. The effect of disturbance on nocturnal abundance and behaviour of Grey Herons (*Ardea cinerea* L.) at a fishfarm in winter. J. Appl. Ecol. 22: in druk.
- Geiger, C., 1984. Bestand und Verbreitung des Graureihers *Ardea cinerea* in der Schweiz. Ornith. Beob. 81: 85-97.
- Krämer, A., 1984. Zum Einfluss des Graureihers *Ardea cinerea* auf den Fischbestand von Forellenbächen. Ornith. Beob. 81: 149-158.
- Marion, L., 1980. Historique et évolution récente des effectifs des colonies armoricaines de Hérons cendrés (*Ardea cinerea* L.). *Alauda* 48: 33-50.
- Reichholf, J., 1982. Erste Auswirkungen des neuen Schusszeit auf Graureiher *Ardea cinerea*. Anz. Orn. Ges. Bayern 21: 97-100.
- Schiemenz, F., 1936. Fischadler, Fischreihner, Eisvögel und Fischottern in Niedersachsen und die Fischerei, insbesondere die Teichwirtschaft. Zeitschr. Fischerei und Hilfswiss. 34: 257-288.
- Spanier, E., 1980. The use of distress-calls to repel night herons (*Nycticorax nycticorax*) from fish-ponds. J. Appl. Ecol. 17: 287-295.
- Utschick, H., 1983. Die Brutbestandsentwicklung des Graureihers (*Ardea cinerea*) in Bayern. J. Ornith. 124: 233-250.
- Utschick, H., 1983a. Abwehrstrategie und Abwehrmaßnahmen gegen des Graureiher (*Ardea cinerea*) an Fischgewässern. Garm. Vogelk. Ber. 12: 18-58.
- Van Vessem, J., 1981. Ekologische aspecten van reigerafweer op viskwekerijen. Mens en Vogel 19: 180-191.
- Van Vessem, J., D. Draulans & A. F. De Bont., 1984. Movements of radio-tagged Grey Herons *Ardea cinerea* during the breeding season in a large pondarea. Ibis 124: 576-587.

Dit artikel is door Dr. D. Draulans en Drs. J. van Vessem op verzoek van de redactie van Argus geschreven. Beiden zijn als wetenschappelijk medewerkers verbonden aan het Laboratorium voor Ecologie en Faunabeheer van de Katholieke Universiteit Leuven, Naamsestraat 59, B-3000 Leuven, België.

Een notedop dierenrecht

Dirk Boon

Met het aktueel worden van de vraag of dieren rechten hebben is de laatste jaren tevens de verwarring over de betekenis ervan toegenomen. Die verwarring is mijns inziens vooral ontstaan doordat niet juristen doch filosofen het onderwerp aan de boezem hebben gedrukt en in de publiciteit hebben gebracht.

Het is mode om te spreken over de „morele rechten van dieren”; een begrip dat innerlijk tegenstrijdig is. Een norm manifesteert zich ofwel in de ethiek, en kan dan hooguit een morele aanspraak worden genoemd, ofwel in het recht en dan kan de aanspraak die het dier heeft op de mens „recht” of beter „subjektief recht” heten. „Morele rechten” is een contradictio in terminis.

In dit artikel ga ik in op de vraag in hoeverre vrij levende dieren over rechten, in de juridische betekenis, kunnen beschikken. Wat de consequenties daarvan zijn in de praktijk, en welke betekenis deze rechten voor een organisatie als Kritisch Faunabeheer heeft. Gezien de omvang van dit artikel kan ik niet meer dan de hoofdlijnen bespreken.

Vrij levende dieren hebben het recht om zo min mogelijk in hun belangen te worden geschaad. Aalscholver. (Foto Henk Harmsen)

hebben, waaruit voortvloeit dat zij over eigen rechten kunnen beschikken.

Welke belangen dieren hebben wordt in de nota niet expliciet uiteengezet. Laten wij het erop houden dat elk dier er in principe belang bij heeft zo weinig mogelijk in zijn welzijn te worden benadeeld door toedoen van de mens.

Wanneer en onder welke omstandigheden een dier geoorloofd in zijn welzijn door de mens mag worden benadeeld, is een afzonderlijke vraag die eigenlijk samenvalt met de vraag wat dierenmishandeling is. Ik houd het erop - en in de juridische praktijk is deze benadering heel bruikbaar - dat een welzijnsbenadeling bij een dier ontoelaatbaar is, als de belangen van de mens niet opwegen tegen de aard en omvang van de welzijnsbenadeling. Steeds zullen de belangen van het dier in concrete gevallen moeten worden afgewogen tegen die van de mens.

Rechten voor dieren

Het is ogenschijnlijk veel minder moeilijk om te accepteren dat dieren die door mensen worden gehouden en voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van de mens over rechten kunnen beschikken, dan vrij levende dieren. Mensen hebben immers een morele en ook juridische plicht om de dieren die hun toebehoren goed te behandelen en verzorgen.

De keerzijde van deze zorgplicht laat zich eenvoudig omschrijven als het recht van het dier op een goede behandeling en verzorging. Recht en plicht zijn in veel gevallen eikaars keerzijde of spiegelbeeld. Bij vrij levende dieren ligt het moeilijker. Zij behoren niemand toe, hooguit zichzelf, hetgeen de vraag oproept of er wel van enige zorgplicht sprake kan zijn.

Naar mijn oordeel hebben ook vrij levende dieren het recht om door mensen zo weinig mogelijk in hun eigen belangen te wor-

Onderscheid natuurbescherming en dierenbescherming

Ik beperk mij in dit artikel zoveel mogelijk tot dieren die in de vrije omgeving leven, waarbij ik het voor het recht noodzakelijke onderscheid maak tussen dieren die schadelijk voor de mens zijn (volksgezondheid en menselijke eigendommen) en overige vrij levende dieren.

De totale groep vrij levende dieren is te onderscheiden van dieren die onder de menselijke zorg worden gehouden. Deze laatste categorie valt - ook weer in haar betekenis voor het recht - uiteen in landbouwhuisdieren, huisdieren en proefdieren.

Waarom is het onderscheid tussen „schadelijke” dieren en overige vrij levende dieren voor het recht van belang? Als wij kijken naar ons optreden jegens schadelijke dieren en naar de natuurbeschermingswetgeving dan valt op dat aan deze groep dieren nauwelijks enige bescherming wordt geboden. Wie rat, muis of mol wil vangen kan onbekommerd zijn gang gaan. Elk bestrijdingsmiddel, zelfs als dat veel lijden aan dieren toebrengt, is in principe geoorloofd. Dat is natuurlijk merkwaardig in vergelijking tot andere, door de mens hoger gewaardeerde, diersoorten, waarbij wel eisen zijn gesteld aan vangmiddelen om het lijden tot een minimum te beperken.

Via deze ingang is ook heel goed uiteen te zetten wat het wezenlijke verschil tussen natuur- en dierenbescherming is. Natuurbescherming richt zich wat betreft dieren vooral op het behoud van soorten. Daarbij wordt veelal de nadruk gelegd op zeldzame of kwetsbare soorten, die klaarblijkelijk in hoger aanzien staan dan de genoemde „schadelijke” dieren. Natuurbescherming heeft dan ook een sterk antropocentrische (mensgerichte), zelfs elitaire inslag. Dierenbescherming richt zich altijd op het individuele dier, waarbij de mate waarin een dier, ongeacht de soort, in zijn welzijn is benadeeld het belangrijkste criterium is.

Soms gaan natuurbescherming en dierenbescherming hand in hand, in andere gevallen zijn beide strijdig met elkaar. Het komt

mij voor dat de Stichting Kritisch Faunabeheer beide taken behartigt, zonder dat men zich in het verleden voldoende rekenschap heeft gegeven van het onderscheid.

Belangen van dieren

Wie over eigen belangen beschikt kan tevens drager zijn van overeenkomstige juridische rechten. In dit korte bestek is het niet mogelijk om deze stelling nader te onderbouwen, doch feitelijk komt zij erop neer dat indien dieren tegenover de mens over eigen belangen beschikken, zij ook rechts-subjekt (drager van rechten) kunnen zijn. Sinds de invoering van de eerste dierenbeschermingsbepalingen in het Wetboek van Strafrecht (in 1886) heeft als uitgangspunt gegolden, dat dierenmishandeling slechts strafbaar is als de zedelijke gevoelens van mensen ten gevolge van de daad zijn gekwetst. Met andere woorden of het dier in zijn welzijn is benadeeld doet niet terzake. Het moreel laakbare karakter van de daad geeft de doorslag. Deze grondslag is bij de laatste wetswijziging van de dierenbeschermingsbepalingen in 1961 niet verlaten en geldt formeel nog altijd.

In de Nota Rijksoverheid en Dierenbescherming uit 1981 heeft de regering echter vastgelegd dat dieren in het vervolg beschermd zullen worden omwille van hun eigen belangen. Dieren hebben een eigen intrinsieke waarde, welke onvervreemdbaar is. Erkend is dus dat dieren eigen belangen

Schadelijke dieren mogen met elk middel gedood worden. Een aan strychnine gestorven mol. (Foto Els Jans)

den geschaad. Aan het gegeven dat het leven in de natuur hard en vol bedreigingen is (ziekten, voedselgebrek, roofdieren, slechte weersomstandigheden, enzovoort), kan de mens niet het recht ontlenen de belangen van vrij levende dieren te veronachtzamen.

De praktische betekenis van rechten van dieren

Als is vastgesteld - en dat is hierboven slechts summier gedaan - dat dieren in het algemeen over rechten kunnen beschikken, wat zijn dan de praktische gevolgen hiervan. Inhoudelijk zijn er geen gevolgen. Immers, indien wij thans besluiten de plichten van de mens jegens dieren in het vervolg rechten te noemen verandert er niets.

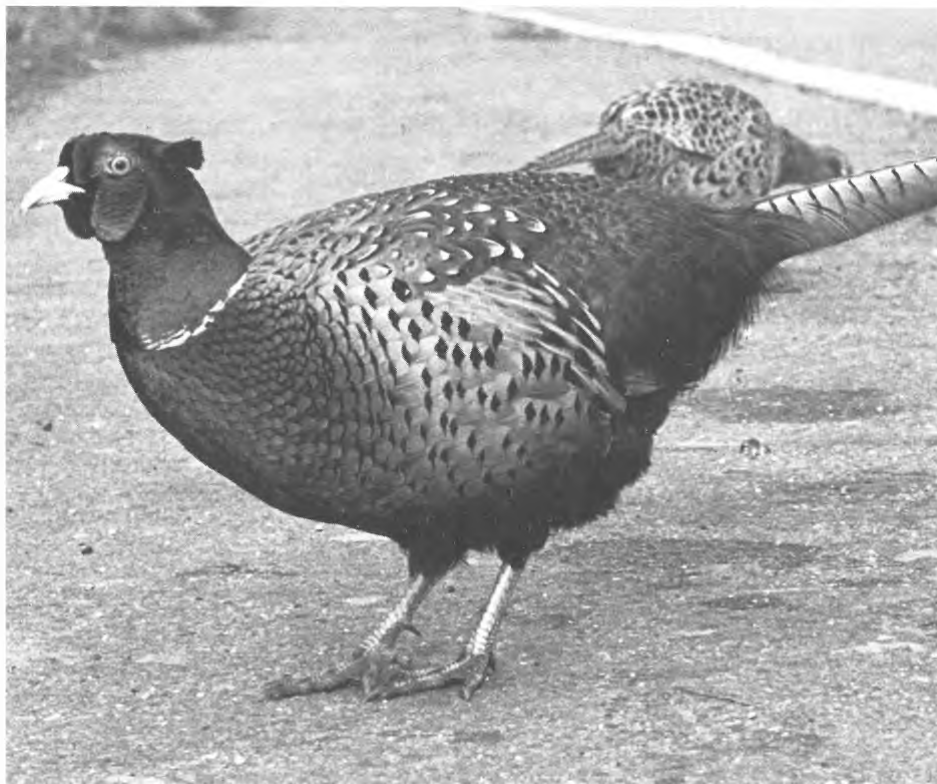
Het toekennen van rechten aan dieren kan echter wel processuele gevolgen hebben, zelfs zonder het begrip rechten maar te noemen of in de wet op te nemen. Wie over rechten beschikt kan trachten deze rechten te handhaven, indien er inbreuk op is gemaakt. Pas aan het kunnen handhaven ervan, ontlenen rechten hun praktische zin. Wie niet zelf voor zijn rechten kan opkomen, bijvoorbeeld omdat hij onmondig is, kan zich door een ander laten vertegenwoordigen. Ouders of voogden vertegenwoordigen aldus hun minderjarige kinderen, de curator behartigt de belangen (lees subjectieve rechten) van zijn pupil.

Zo kunnen in dezelfde constructie zonder bezwaar mensen opkomen voor de belangen (lees subjectieve rechten) van dieren. Omdat het niet wenselijk is dat elk mens deze hoedanigheid verwerft, kan besloten worden dat slechts enkele organisaties, die aan bepaalde vereisten voldoen, deze vertegenwoordigingsbevoegdheid verkrijgen.

Civiel recht

Thans komt iemand die een dier mishandelt (of beter: verkeerd behandelt) in aanraking met het strafrechtelijk apparaat. Hij wordt opgespoord, er wordt procesverbaal opgesteld, dat eventueel wordt voorgelegd aan de officier van justitie, die kan besluiten de zaak voor te leggen aan de strafrechter.

Dierenbeschermingsorganisaties met de hierboven omschreven vertegenwoordigende bevoegdheid, zouden zelf over rechtsmiddelen gaan beschikken. In hun hoedanigheid van vertegenwoordiger kunnen zij

Het uitzetten van fazanten is een zaak, die mogelijk civielrechtelijk aangepakt kan worden. (Foto Henk Harmsen)

met de wederpartij (degene dus die een dier verkeerd heeft behandeld) in onderhandeling treden en deze bij onvoldoende resultaten voor de rechter dagen. Niet in een strafproces, doch in een civiele procedure.

Dit stelsel kan voor de rechtsbescherming van dieren vele voordelen bieden boven het strafrechtelijke stelsel. Ik noem zonder enige verduidelijking te geven enkele van deze voordelen:

- bij de rechtshandhaving wordt een beroep gedaan op het partikuliere initiatief;
- veel gevallen van het verkeerd behandelen van dieren kunnen buiten de kriminele sfeer worden afgedaan;
- bewijsproblemen uit het strafrecht kunnen worden vermeden.

Een belangrijke uitspraak van het Gerechtshof in Den Bosch

In oktober 1984 deed het gerechtshof in Den Bosch een opmerkelijke uitspraak, die er in feite op neer komt dat het voorgestelde systeem van civiele rechtsbescherming van dieren door dat rechtscollege is geaccepteerd en in Zuid-Nederland toepasbaar is. In geding was het zogenaamde „gansslaan”. Dat is een volksvermaak in Limburg, waarbij een dode gans, waarvan de nek is verstevigd met ijzerdraad, in een rieten korf wordt gestopt, zodanig dat de nek en kop buiten de korf steken. De korf wordt opgehangen en vervolgens mogen geblinddoekte omstanders trachten met een botte sabel de kop van de gans te slaan.

Dit gebeuren stond in 1983 op het programma van een manifestatie in Eysden, Limburg. De dierenbescherming in Maastricht spande een kort geding aan tegen de

organisatoren met als doel een verbod op dit schouwspel te krijgen. De president ging niet in op de vordering, en Maastricht ging in hoger beroep bij het gerechtshof in Den Bosch. Het Hof overwoog, dat het „gansslaan” een weerzinwekkend karakter draagt, en dat de organisatoren in strijd hebben gehandeld met de statutaire belangen van de dierenbescherming. De vordering van Maastricht werd weliswaar op andere gronden afgewezen, doch vast is komen te staan dat partikuliere organisaties rechtstreeks kunnen opkomen voor de belangen van dieren. Door dieren te mishandelen kunnen derden onrechtmatig handelen jegens de dierenbescherming. Een kleine nuance is, dat ik ervoor pleit dat niet onrechtmatig wordt gehandeld jegens de organisaties, maar jegens het dier zelf.

Rechten voor dieren en Kritisch Faunabeheer

Het arrest van Den Bosch opent nieuwe wegen voor organisaties als Kritisch Faunabeheer. Getracht kan worden om vraagstukken die al jaren voor de Stichting belangrijk zijn - de jacht op vossen en ganzen, aspecten van de hengelsport, het uitzetten van jachtwild - rechtstreeks aan de rechter voor te leggen. Hij kan beoordelen of er sprake is van onrechtmatig handelen jegens de Stichting, een rechtsgrond die vóór het arrest van Den Bosch niet bestond. Deze nieuwe mogelijkheid dient zeker te worden beproefd. Het arrest is nu nog een witte raaf. Met spoed moet worden nagegaan of andere rechtscolleges het Hof in Den Bosch zullen volgen.

Zou dat gebeuren, dan beschikken dieren impliciet over subjectieve rechten, hetgeen vooralsnog niet meer, doch ook niet minder betekent, dan dat de rechtsbescherming van dieren door partikulier initiatief enigszins kan worden versterkt.

Een worm is maar een worm Lumbricus de pier en het argeloze vissertje

Piet van Zalinge

Met zijn geroutineerd achterwerk zit de sportvisser op de grasmat aan de waterkant, eventueel in hurkhouding op viskist of nog eleganter op vouwstoel. Vergeef me, ik moet geloof ik spreken van het loze vissertje. Als dat zo is, wordt het nog erger. Loos betekent zoveel als bedriegelijk, sluw, eventueel slim en schalks, 'k Weet het niet meer - argeloos en loos - het is allebei even erg. Toch ook weer niet. Argeloos is zoiets als onschuldig, te goeder trouw. Ja, daar wil ik het dan maar op houden. Te goeder trouw. Hij weet dus niet beter. Dat is misschien ook wel erg, maar daar is wat aan te doen. Laten we het daarom maar op het argeloze vissertje houden.

Te goeder trouw heeft hij Lumbricus de pier aan de haak geregen. Te goeder trouw hoopt hij straks een visje aan de haak te slaan.

Voorlichting

Zo is het immers met de sport. Hij weet echt niet beter, want het schrijvende in Jan Schreiners boeken is wel dit: over Lumbricus de pier wordt niet het fijne verteld. Fantastische boeken, die boeken van Jan Schreiner. Heerlijke titels: Tussen ruisend riet en plompeblad, Haken en ogen. Aan de haak geslagen, Van scharhaak tot vechtstoel, Vastslaan en strakhouden. Stoere titels, vol beloften voor het rustgevende sportvissen. Maar hoe ik zoek, Lumbricus de pier wordt er niet in beschreven. Zijn die boeken soms loos? Nee, we zouden het maar op argeloos houden. Onwetend dus. En daar is immers wat aan te doen.

Meteen dan maar. Weet er wat van, doe er dan straks wat an!

De naakte waarheid

Lumbricus de pier moet het doen met de namen Aardworm en Regenworm. Veelzeggende namen. Aardworm, een dier dat zijn domicilie in de aarde heeft. Regenworm, je ziet het dier dikwijls na een felle regenbui. Lang is de regenworm niet. Dikwijls nog geen dertig centimeter; het argeloze vissertje is wel vijf of zesmaal zo lang. Zijn uiterlijk varieert van soort tot soort wat de kleur betreft. De „dauwworm” van de hengelaars heeft een roodachtige tint. Dat komt omdat zijn bloed door de huid heen schijnt. Dat bloed komt zo dicht aan de buitenkant, omdat daar de zuurstof moet worden opgenomen. Officieel heet het dier Lumbricus terrestris, dus aardworm. In de aarde moet het zuurstof opnemen, niet in het water; maar dat weet het argeloze vissertje niet. Een gesloten vaatsysteem zorgt voor de stof- en gasuitwisseling. Dat gaat prima, als het dier maar in zijn eigen milieu mag blijven!

Water en licht

Water en licht zijn twee factoren die niet gebruikt kunnen worden. Integendeel, water en licht kunnen dodelijk werken voor de regenworm. Aparte ademhalingsorganen, longen of kieuwen, heeft dit dier niet. De huid is bestand tegen verschillende chemi-

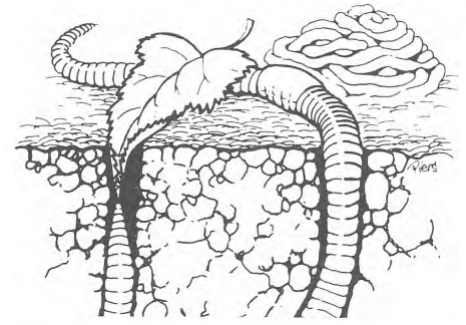
sche invloeden, dankzij een beschermende slijm laag. Die slijm laag is een glijmiddel in de grond en beschermt tegen uitdroging. Nog meer, die slijm laag vergemakkelijkt de gasuitwisseling door de huid. Maar ... die ademing van de huid is geheel afgesteld op het zuurstofgehalte van de lucht. De zuurstofspanning van water is veel lager, in elk geval te gering om te ademen. Komt Lumbricus in het water terecht, dan zal hij moeten sterven door ademnood. Bij een plensregen lopen de gangetjes in de grond vol met humushoudend water, dus zuurstofarm water. Regenwormen moeten dan hun veilige plaatsen in de grond verlaten. Maar waarheen? Ze zoeken een goed heenkomen aan de oppervlakte, waar het daglicht een nieuwe bedreiging vormt. Diezelfde dubbele huid is buitengewoon gevoelig voor het blauwe gedeelte van het licht spectrum. Zelfs bij bewolkte lucht zijn de ultraviolette stralen zo funest, dat een blootstelling van twee uur verlamdend werkt. In paniek ziet men de diertjes dan ook wegvluchten naar schaduwplekken. Ze proberen hun lichaam met aardkorrels te bedekken en als het enigszins mogelijk is, dringen ze de grond weer in.

Ritme

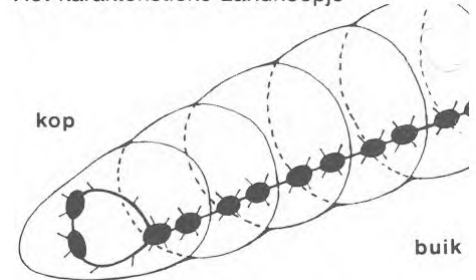
Heel begrijpelijk is het dat de grootste activiteit van Lumbricus in de nachtelijke uren valt. De factor duisternis is dan belangrijk. Ook de temperatuur spreekt een woordje mee. Combinatie van deze twee, duisternis en warmte, maken dat er sprake kan zijn van een ritme, een dag- en een jaarritme.

De prettigste temperatuur voor Lumbricus ligt bij 20 graden C. Stijgt het kwik tot 30 graden C dan verdwijnt hij in de grond. Aan het eind van een loodrecht gangetje heeft hij een eivormig slaapholletje bekleed met slijm. Daar gaat hij dan de grootste hitte afwachten, in een toestand van verstijving. Een soort zomerslaap. Zou onverhoopt het dier in een nog hogere temperatuur komen, dan sterft het de hittedood.

Het omgekeerde, namelijk temperatuursverlaging, heeft eenzelfde effect. Daalt de buitentemperatuur ver beneden 20 graden

Het karakteristieke zandhoopje

Schema van het zenuwstelsel.

C, dan trekt het dier zich ook in het slaapholletje terug en gaat een soort winterslaap houden. Bij vijf graden onder nul treedt de koudedood in. Het is duidelijk dat Lumbricus in het voorjaar actief is, in het najaar nog actiever wordt en in de zomermaanden het rustig aan doet.

Hoopjes

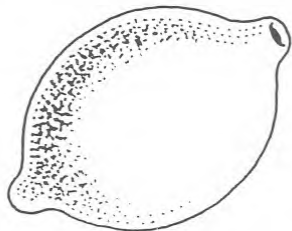
Dat hij in de herfst zo bedrijvig is, houdt verband met zijn taak. Die „wormhoopjes” 's ochtends op het tuinpad, in het gazon en overal waar de bodem gezond is, die hoopjes betekenen zeer veel. U kunt het zelf waarnemen, wanneer u zich de moeite getroost om eens heel rustig in september op een plek met veel afgevallen bladeren, zo in de avondschemering te gaan zitten. Tien tegen één dat u wat moois beleeft. Wel een goed plekje uitzoeken natuurlijk. Dat goede plekje wordt door Lumbricus zelf bepaald. Het zijn de plaatsen waar al rottende bladeren van wilg en populier liggen, eventueel vers afgevallen bladeren van eik, beuk of esdoorn. Deze bladeren worden door de regenworm de grond ingetrokken. Op een heel speciale manier. Aan de punt van het blad wordt getrokken, terwijl hij zelf grotendeels in het gangetje zit. Omdat aan de punt getrokken wordt, gaat het blad gemakkelijk het gangetje in en het breder wordend gedeelte vouwt op als een puntzakje. Wilt u

wel even bedenken dat de regenworm niet over ogen beschikt. Zijn kopgedeelte bevat reukzintuigen waarmee het juiste blad en de juiste aangrijpingsplaats wordt gevonden. Over fijnegevoeligheid gesproken!

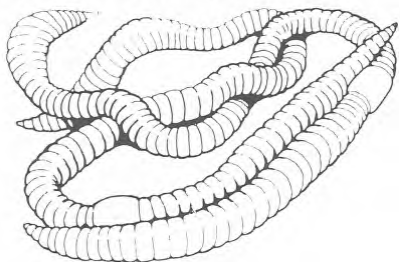
Engeltjes in het aardrijk

Al trekkend aan het blad zetten verterings-sappen, enzymen, uit speciale mondkiertjes het opruimingswerk in. Begrijpt u dat mijn vriend over bodemengeltjes spreekt, als hij de wormen in zijn tuin bezig ziet? Een deel van het blad verdwijnt in het darmkanaal van de regenworm. Bij het graven van de

Cocon van een regenworm.

De regenworm, *Lumbricus terrestris*. (Tekening Piers Hayman)

talrijke gangetjes wordt de aarde eveneens ingeslikt. In die aarde bevinden zich allerlei levende organismen. Bacteriën, heel kleine wormpjes, mijten, algen, noem maar op. Samen met rottende bladeren worden al deze organismen door de regenwormen verteerd. De passage door het darmkanaal voegt er allerlei verteringsenzymen aan toe.

Uiteindelijk komen de onverteerde delen rijk voorzien van waardevolle enzymen, bij de anus uit het wormenlichaam. Als wormhoopjes treffen we ze aan. Reeds Darwin heeft in 1881 over deze zaak geschreven. In een uitvoerige verhandeling beschrijft hij de betekenis van de wormen voor de vorming van vruchtbare akkergronden. Sindsdien zijn er meer dan vijftig uitvoerige studies verschenen.

Het blijkt dat er zo'n 170 soorten regenwormen zijn; West-Europa telt daarvan 35 soorten en alleen al in Nederland en België komen een twintigtal voor. Dat betekent dat deze dieren van soort tot soort karakteristieke eigenschappen hebben, die passen bij een bepaalde bodemstructuur. Zij zijn medeverantwoordelijk voor de goede samenstelling en het blijvend behoud van een bepaald terrein. Zij houden het evenwicht in die bonte samenstelling van levende organismen. Op hun beurt worden zij in evenwicht gehouden door mol en duizendpoot en larven van loopkevers. Het is daar in de grond een wonderlijk mooi samenspel, als de mens er maar afblijft. Zou die daar aan de wallekant zittende visser dat wel beseffen? Het zou goed zijn wanneer hij zijn blik eens afwendde van de dobber en zich eens realiseerde wat hij *Lumbricus* de pier aan doet. Die heeft zijn taak daar in de grond en kan die niet uitvoeren als hij in het licht en in het water een doodsstrijd moet voeren.

Gevoel

Strijd de regenworm een strijd tegen het doodgaan? Met andere woorden, voelt het dier pijn?

Pijn is een onlustgevoel. Onlustgevoelens heeft de regenworm als hij in het licht en in het water wordt geplaatst. Hij vlucht om een

goed heenkomen te vinden. Het dier reageert dus op prikkels, zelfs op de geringste. Het dier heeft derhalve een uiterst fijn zenuwstelsel. Een touwladderzenuwstelsel, zo genoemd naar de vorm. Het is een stelsel van ganglia en zenuwbanen. Ganglia zijn groepen cellen tot een bundel verenigd. In de voorste afdelingen, segmenten, van het lichaam heeft de regenworm twee hersenganglia. Om de slokdarm ligt een ring van zenuwweefsel die de verbinding vormt met de hersenganglia en met de onderslokdarmganglia. Deze laatstgenoemde ganglia liggen aan de buikzijde. Verder naar achtergaande heeft elk segment twee ganglia. Al die ganglia zijn met elkaar verbonden door zenuwweefsel. Samen vormen ze zo het buikmerg, te vergelijken met ons ruggemerg. Dat is zo het algemene beeld, maar het is in detail nog veel fijner gebouwd. Als we bedenken dat de volwassen regenworm uit zo'n 150 segmenten bestaat en elk segment eigenlijk een zelfstandige eenheid vormt, dan krijgen we enigszins een idee, welk een fijn gevormd lichaam ook de regenworm heeft.

In elk segment treffen we twee ganglia aan, onderdeel van het buikmerg, die zenuwen afgeven naar de organen in dat segment. Zij zorgen voor het goed functioneren van alle levensverrichtingen in dat segment. Het buikmerg coördineert de werking van alle segmenten. Toch is elk segment een zelfstandig deel, althans na het negentiende segment. Van dat negentiende segment af zijn alle segmenten gelijkvormig.

Autotomie

Zijn er omstandigheden dat het achterste deel van de regenworm in moeilijkheden komt, dan kan het dier door sterke samen-trekkingen van de huidspierzak, dat deel afstoten. Deze speciale eigenschap, berustend op dat zelfstandig zijn van elk segment, wordt autotomie genoemd. Het is een veelvuldig voorkomend verschijnsel, denk bijvoorbeeld maar aan het afstoten van de staart bij hagedissen. Door hernieuwde groei krijgt de regenworm er weer nieuwe segmenten bij. Zou een kopgedeelte worden afgescheiden, dan bestaat ook de mogelijkheid dat achter de losgeraakte kopsegmenten zich nieuwe segmenten vormen.

Het is u opgevallen dat deze mogelijkheid van regeneratie zich alleen maar in het voorste deel en in het deel na het negentiende segment voordoet.

Hij en zij

Tussen segment acht en zestien bevinden zich organen die er voor moeten zorgen dat de soort in stand blijft; het zijn de voortplantingsorganen.

Tot nu toe hebben we de regenworm maar aangeduid met „hij”. Dat is de helft van de werkelijkheid. We hadden met evenveel recht het dier ook „zij” kunnen noemen. Nog beter ware het, de regenworm „hij en zij” te noemen. In segment 9-12 bevinden zich de mannelijke voortplantingsorganen in de vorm van zaadblaas en zaadleider.

In segment 13 en 14 zijn eierstokken en

eileiders te vinden, dus de vrouwelijke voortplantingsorganen. Derhalve is de regenworm hermafroditisch oftewel tweeslachtig. Nu zou het voor de hand liggen dat het sperma de eitjes bevrucht. Toch gebeurt dat niet; er vindt een uitwisseling van sperma tussen twee dieren plaats. Er is dus sprake van paring. Die paring vindt soms in de grond plaats, meestal echter boven de grond.

Paring

In het voorjaar, voor of na een zonnige dag, vaak na een regenbui kruipen de regenwormen halverwege uit hun gangetjes. Twee wormen leggen zich, kop aan staart, tegen elkaar. Met hun borstels, uitstekende chitinnestaafjes, klemmen ze zich in elkaanders huid vast. De verdikking aan hun lichaam bij segmenten 32-37, het zadel of clitellum, produceert dan een ongelooftelijke hoeveelheid slijm. Zo veel, dat beide er geheel mee omgeven worden als een gordel. Die slijmlaag verhardt zich, zodat de twee partners door een gemeenschappelijke koker ter lengte van segment 9 tot 37 worden omgeven. Deze situatie duurt wel een paar uur. Op het eind van de paring trekt elk dier zich terug uit de omklemmende koker; daarbij vloeit sperma uit de geslachtsopening bij elk der partners. Dat sperma blijft dan in de koker van de ander achter. Na algehele terugtrekking verhardt die koker zich tot een eivormige cocon met twee punteinden; ze heeft een grootte van een erwt en is donkerbruin van kleur. In die cocon bevindt zich dan een ei, soms meer eieren, en het sperma van de partner.

Bevruchting

In die gesloten cocon vindt dan de versmelting van sperma en eicel plaats, dus de eigenlijke bevruchting. Die perkamentachtige cocon wordt nog met een slijmlaag bedekt en veilig weggelegd in een gangetje of in rot-tend gebladerte. Na drie à vier weken is uit het ei een jonge worm gereed om het nuttige werk van zijn ouders voort te zetten. Het duurt nog zeker anderhalf jaar eer het dier zelf tot voortplanting in staat is. De levensduur van *Lumbricus* kan gesteld worden op ongeveer zes jaar, als het argeloze vissertje er geen voortijdig einde aan maakt.

Het is niet te geloven dat iemand, die kennis heeft van het bovenstaande nog in staat is op ruwe wijze dat leven te verstoren; het is niet te geloven dat iemand met nog enig gevoel voor schoonheid, de regenworm nodeloos kan pijnigen door het dier een metalen haak in zijn fijn gebouwd lichaam te drijven.

Pleidooi

Het argeloze vissertje moet goed beseffen dat onder zijn achterwerk zich een wereld van levende organismen bevindt, elk met een eigen taak. Samen werken zij voor aller welzijn. Dat argeloze vissertje handelde voorheen argeloos uit onwetendheid. Dat geldt nu niet meer. Laat hij nu niet een loos vissertje worden!

Rechten van de mens? Ook rechten van het dier!

Heeft het korhoen het recht uit te sterven?

Loek Hilgers

Het korhoen staat op het punt als broedvogel uit Nederland te verdwijnen. Dit feit heeft aanleiding gegeven tot hernieuwd onderzoek en intensievere, landelijke tellingen. De laatste jaren is in verschillende publikaties al ingegaan op de mogelijke oorzaken van de achteruitgang. Elders werden suggesties gedaan met betrekking tot het terreinbeheer en de regulatie van roofwild, teneinde het voortbestaan van korhoenders in Nederland te verzekeren. Thans lijkt het onderzoek van het Rijks Instituut voor Natuurbeheer (RIN) zich ook te gaan richten op het fokken en uitzetten van korhoenders in nog geschikt geachte terreinen. In het Goois Natuurreservaat en in het Fochteloërveen werd al geëxperimenteerd met uitzetten. In dit artikel wordt gepoogd een antwoord te vinden op de vraag in hoeverre dit soort maatregelen zinvol zijn.

Verspreiding, biotoop en voedsel

Korhoenders komen nog in respectabele aantallen voor in Scandinavië en het noordelijk deel van Rusland en Siberië. Het voorkomen van de soort in zuidelijker gelegen bergstreken, zoals de Alpen, en met name ook het voorkomen in het Noordwest-europese laagland wordt beschouwd als een overblijfsel van de IJstijden. Hun leefgebied is meestal te vinden op overgangen van open terrein naar terrein met meer boomgroei. Hoewel steeds enige boomgroei aanwezig moet zijn, vermijden korhoenders echt, gesloten bos.

Het hele jaar door is het voedsel van de volwassen dieren voornamelijk plantaardig. In de laagland-biotopen bestaat het wintervoedsel vooral uit knoppen en scheuten van struikheide met daarnaast grassen en kruiden, struikheide komt trouwens het hele jaar op het menu voor, dat verder varieert al naar gelang het seizoen en de plaatselijke situatie.

De kuikens leven, totdat ze een gewicht van ongeveer 100 gram bereikt hebben, vrijwel uitsluitend van dierlijk materiaal, met name mieren en spinnen. Later neemt het aandeel van plantaardig voedsel toe, maar tot oktober van hun eerste levensjaar blijven jonge korhoenders relatief meer dierlijk voedsel gebruiken.

De hennen produceren per jaar één legsel van zes tot elf eieren; het gemiddelde ligt in de buurt van acht eieren. De kuikensterfte is niet erg hoog, in normale jaren overleeft zo'n 60 tot 65% van de uitgekomen eieren tot september. Maar korhoenders worden niet oud. Uit ringonderzoek is gebleken, dat zowel voor hanen als hennen vijf jaar al een respectabele leeftijd is. Een haan van acht jaar oud was op het Fochteloërveen, ook vergeleken met gegevens uit buitenlandse studies, een absolute topser.

Voortplantingsgedrag

In de tamelijk open leefgebieden van het korhoen baltsen de hanen gezamenlijk op traditionele bolderplaatsen, leks of arena's genoemd. Het is opmerkelijk, dat andere soorten, die een vergelijkbaar gedrag vertonen, vaak ook in open, boomloze gebieden voorkomen. De meest bekende voorbeel-

den zijn enkele Amerikaanse verwanten van het korhoen, zoals sage-grouse en prairie-grouse, en enkele steltlopers, als kempahaan en poelsnip. Ook in andere aspecten vertonen deze soorten opvallende overeenkomsten. Bij al de genoemde soorten, met uitzondering van de poelsnip, bestaat een groot verschil in uiterlijk en gewicht tussen mannetjes en vrouwtjes. De mannetjes nemen bovendien pas op latere leeftijd deel aan het voortplantingsproces.

Bij onderzoek in het Fochteloërveen kwam vast te staan, dat korhanen vaak al in hun eerste jaar een territorium vestigen, maar pas vanaf hun tweede of derde jaar enig kopulatiesukses hebben. Territoria worden vaak gevestigd op plaatsen waar jonge hanen in de baltstijd een hen ontmoet hebben, ook al leidde deze ontmoeting niet meteen tot een paring. Na verloop van enige seizoenen kan een territorium meer naar het centrum van de arena verschuiven, bijvoorbeeld wanneer een oude haan uitvalt. In het centrum van de arena zijn de baltterritoria het kleinst en zitten de hanen dicht bij elkaar. Dat laatste lijkt aantrekkelijk te zijn voor de hennen. Maar vaak ook blijken oudere hanen (drie tot vijf jaar oud), wier territoria niet direct centraal liggen, veel paringen voor hun rekening te nemen.

Wanneer, zoals bij het korhoen, de hanen gedurende een korter deel van hun vruchtbare leven seksueel succesvol zijn, dan compenseert het paren met meerdere hennen (resultierend in een verhoogde vruchtbaarheid) hun verlate deelname aan de voortplanting. Maar daarmee is het ontstaan van een arena-systeem nog niet verklaard. Wellicht is het voordeel van het arena-systeem op een ander vlak te vinden. Sommige onderzoekers nemen aan, dat het gezamenlijk baltsen in een open landschap een betere bescherming tegen roofvijanden biedt. Dit lijkt tegenstrijdig, omdat meer baltsende mannetjes op één plek ook meer opvallen. De aanwezigheid van zoveel ogen en oren op dezelfde plaats maakt het echter voor een havik of vos ook veel moeilijker zo'n groep te benaderen.

Aantalontwikkelingen op kortere en

langere termijn

In het noordelijk deel van het verspreidingsgebied zijn tamelijk regelmatige afwisselingen vastgesteld van populatie-minima en -maxima. Dit verschijnsel is in subarctische streken bekend van nog meer soorten, die evenals het korhoen, gekenmerkt worden door een korte individuele levensduur en een hoge reproductiecapaciteit. In West- en Midden-Europa komen dergelijke aantalscycli niet duidelijk voor.

Aangenomen wordt, dat het korhoen zich reeds kort na de laatste IJstijd gevestigd heeft in de Noordwesteuropese laagvlakten. De soort heeft in de uitgestrekte hoogvenen een natuurlijk biotoop gevonden, dat goed overeen komt met de meer oorspronkelijke arctische en montane vestigingsgebieden. Daarna is een eeuwenlange landbouwpraktijk, gekenmerkt door schapenteelt en ontbossing, van belang geweest bij de vestiging van korhoenders in zandstreken. Hoewel verschillende bronnen hierin niet eenduidig zijn, schijnen ze al minstens sinds de Middeleeuwen plaatselijk voor te komen in de Nederlandse dekzandgebieden. Het begin van de grote heide-ontginningen (tweede helft negentiende eeuw) heeft gezorgd voor een korte, hevige bloeiperiode in Noordwest-Europa.

Eygenraam geeft een gedocumenteerd overzicht van de areaals- en aantalsuitbreiding in Nederland na 1890, waarbij een maximum van 15.000 exemplaren optrad in 1941. Daarna daalde het aantal snel, tot in 1948 een minimum van naar schatting 1.500 stuks bereikt werd. In 1949 werd het aantal geschat op 1.700 en aan het begin van de jaren vijftig op 3.000 exemplaren. Deze toename was het gevolg van beheersmaatregelen in de bewoonde heidegebieden, die bestaan uit het kleinschalig branden en maaien van de eenvormige heidevegetatie. Tot 1965 werd het aantal Nederlandse korhoenders nog geschat op zo'n 3.000. Sindsdien zien we een teruggang, die vooral in de jaren tachtig een dramatische omvang aanneemt. Vanaf 1976 zijn er onder auspiciën van de RIN landelijke tellingen uitgevoerd. De resultaten daarvan zijn weergegeven in tabel 1. De laatste jaren lijken de aantallen ongeveer gelijk te blijven; in Overijssel is zelfs minstens plaatselijk sprake van herstel. Gegevens van enkele Midden-Brabantse terreinen (tabel 2) maken duidelijk, dat daar de achteruitgang onverminderd doorzet.

Behalve de genoemde tellingen is door het RIN nog ander onderzoek verricht. Op het Fochteloërveen en op de Regte Heide (Noord-Brabant) werden korhennen uitgerust met kleine zendertjes, teneinde hun gedrag tijdens de voortplantingsperiode te kunnen onderzoeken. Op andere proefterreinen werden in gevangenschap gefokte korrekuikens uitgezet met de bedoeling hun voedingsgewoonten te onderzoeken.

Oorzaken van verdwijnen en achteruitgang

De resultaten van deze en andere onderzoeken hebben enig licht geworpen op de directe oorzaken van het verdwijnen van korhoenders uit vele terreinen en hun aan-

Korhaan in zijn element. (Foto Rob Cuypers)

talsvermindering in andere terreinen. Vrij algemeen worden thans de volgende ontwikkelingen als negatief voor het korhoen genoemd.

Veranderend gebruik van kultuurland. Landbouwmechanisatie, schaalvergroting, chemische bestrijdingsmiddelen, ontwatering, intensivering van het beheer, al dan niet na ruilverkaveling, leiden tot:

- Voedselgebrek voor de kuikens, die in hun eerste levensdagen vooral zijn aange-

wezen op dierlijk voedsel (spinnen en insecten).

- Verslechtering van de voedselsituatie voor de volwassen dieren, door afname van de diversiteit aan voedselplanten.

- Ontstaan van belemmeringen tussen kultuurland (voedselgebied) en heide (broedgebied). Vooral voor jonge kuikens blijkt het vrijwel onmogelijk te zijn om sloten tussen heide en weiland over te steken. Ze kunnen dan hun moeder niet naar de beste

voedselgebieden volgen.

Een en ander veroorzaakt met name een grote kuikensterfte en daardoor een te geringe aanwas van de populatie.

Beheer van de heide als broed- en (winter-) voedselbiotoop. Eygenraam wees reeds op het belang van kleinschalig afbranden en maaien van de struikheidevegetatie. De laatste jaren heeft echter ook in het heidebeheer de mechanisatie onherroepelijk zijn intrede gedaan. Grote aaneengesloten percelen worden met speciaal daarvoor gekonstrueerde machines ineens gemaaid, waardoor een eenvormige, grootschalige vlakke ontstaat. De voor korhoenders noodzakelijke afwisseling van hoge, oude heide (broedgelegenheid), lage jonge heide (nachtrustplaatsen, voedsel) en middelhoge heide (dagrustplaatsen) verdwijnt daarmee volkomen.

Daarnaast worden nog andere factoren genoemd, waarvan de feitelijke invloed ofwel onvoldoende bekend en onderzocht is, ofwel hooguit plaatselijk en in geringe mate merkbaar is.

Tot de eerste categorie behoort wellicht verstoring en rekreatiedruk, die wel in de meeste onderzoeksrapporten terloops genoemd worden, maar waarnaar weinig gericht onderzoek gedaan is. Ontegenzeggelijk is het recreatieve bezoek aan heideterreinen in de periode, dat achteruitgang van het korhoen wordt gemeld, ontzettend toegenomen en bovendien meer over het jaar gespreid. Cijfers over de mate waarin ontbreken echter. Over de reacties op menselijke activiteiten van ruigpoothoenders in het algemeen en van korhoenders in het bijzonder is wel het een en ander bekend, onder andere door onderzoek in Finland. Volgens Rätty, geciteerd in Van der Zande, vluchten korhoenders al, wanneer mensen tot op 500 meter naderen. Toegepast op de Nederlandse situatie moet dat bijna betekenen dat korhoenders in Nederland op een normale zondagmiddag nergens een rustige plek kunnen vinden. Maar Finland is Nederland niet, jacht op korhoenders is ginds bijvoorbeeld nog heel gewoon. Niettemin lijkt het korhoen een verstoringsgevoelige soort te zijn. Voor zover bekend, wordt in het terreinbeheer nergens in Nederland rekening gehouden met dit aspect.

Tot de tweede categorie kan de opvatting gerekend worden, dat vossen, marterachtigen, haviken of kraaiachtigen verantwoordelijk zijn voor het (plaatselijk) uitsterven van korhoenders. Hoewel deze mening in jagerskringen nog veel gehoord wordt is zij inmiddels in vele onderzoekingen en publicaties weerlegd. Uit studies naar de relaties tussen roofvogels en hun prooidieren komt steeds naar voren, dat de roofvogels zich concentreren op die prooidiersoort, die in hun leefgebied het talrijkst is, omdat dit het meest efficiënt is. Bij hoge populatiedichtheden van korhoenders zullen haviken dus ongetwijfeld zich ook daarop richten. In Nederland zien we dat de havik pas in aantal is toegenomen in een periode, waarin de korhoenders al sterk in aantal terugliepen. Bij de huidige lage populatiedichtheden is het voor haviken niet interessant om intensief

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Friesland	— 40	32	26	21	19	9	2	1	1
Drenthe	70 - 80	27	27	13	17	9	3	2	6
Overijssel	70 - 80	33	28	20	33	30	23	21	31
Gelderland	80 - 95	62	48	16	18	9	6	5	6
Utrecht	1 - 5	—	1	1	0	0	0	0	0
N.-Holland	— 5	2	1	1	1	1	2	1	0
N.-Brabant	120 - 130	122	115	95	85	68	53	43	40
Limburg	15 - 25	6	8	8	3	3	0	1	1
Totaal	400 - 460	284	254	175	176	129	89	74	85

Tabel 1. Totaal aantal baltsende korhanen per provincie. (Bron: Korhoendertellingen RIN)

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Loonse Heide	1	1	0	0	0	0	0	0
Drunense Duinen	8	7	6	6	3	—	2	0
Sijsten	3	2	—	0	0	—	—	0
Regte Heide	25	22	7	8	4	5	7	7
Kleine Oisterwijkse Heide	4	2	2	3	2	—	—	0
Kampina	4	9	6	6	3	3	2	1
Landschotse Hei	10	10	6	6	4	4	4	4
Oirschotse Heide	20	24	23	20	17	15	11	13
Neterselse Heide	7	5	5	4	3	-	—	0
Totaal	82	82	55	53	36	27	26	25

Tabel 2. Totaal aantal baltsende korhanen in Midden-Brabant, -: geen telgegevens beschikbaar. (Bron: Archief VWG Midden-Brabant)

op korhoenders te jagen. Het is dan ook uiterst onwaarschijnlijk, dat havik-predatie een belangrijke oorzaak is voor de algehele aantalsvermindering in Nederland.

Bij een onderzoek naar de voedselgewoonten van de vos op het natuurreservaat Kampina (Noord-Brabant) in 1979 vonden Van den Oetelaar en Van de Krabben in honderden keutels en prooi-resten niet éénmaal korhoenderresten. Er werden in dat jaar daar zes belopen vossenburchten gevonden, terwijl de voorjaarsstand van de korhoenders twaalf exemplaren bedroeg. Uit deze en andere onderzoeken komt naar voren, dat ook vossen zich vooral richten op de prooidiersoort, die in een bepaalde tijd van het jaar het ruimst voorhanden is.

Heeft het korhoen in Nederland nog toekomst?

Uit het voorgaande is gebleken, dat het wel en wee van het korhoen in het Noordwest-europese laagland nauw verbonden is met de geschiedenis van het menselijk, landbouwkundig handelen. In vroeger eeuwen heeft de soort sterk geprofiteerd van de toen heersende landbouwstelsels, die overigens in meerdere opzichten hebben geleid tot een gevarieerd en soortenrijk landschap. In die zin is alles, wat wij in West-Europa „natuur” noemen dan ook op te vatten als een bijproduct van de heersende economische processen. Natuurwaarden waren in ieder geval tot het begin van deze eeuw volledig geïntegreerd in het economische handelen. Wat betreft de natuurbescherming is het beleid de laatste driekwart eeuw steeds gericht geweest op desintegratie: natuurreservaten moesten onttrokken worden aan het landbouwkundig gebruik. Hoewel deze politiek indrukwekkende resultaten heeft weten te boeken, moeten we nu konstateren, dat de negatieve ontwikkelingen met betrekking tot natuurwaarden (zowel in als buiten reservaten), opnieuw een bijverschijnsel zijn van de verdergaande ontwikkelingen in de landbouw. Dat geldt voor de neergaande lijn die zich bij korhoen manifesteert, maar ook voor een aantal andere soorten van de zandgronden: ortolaan, geelgors, paapje en roodborsttapuit.

Het uitzetten van in gevangenschap gefokte korhoenders biedt geen tegenwicht tegen de optredende biotoopveranderingen. Eigenlijk heeft het weinig zin, om via kunstmatige ingrepen de loop van de ontwikkelingen te willen ontkennen en plaatselijk een natuur- en vogelrijkdom te willen fixeren op een nivo van driekwart eeuw geleden. Het voortbestaan van deze soorten is op de lange termijn alleen gewaarborgd wanneer de maatschappij daarvoor een draagvlak biedt in de manier waarop zij omspringt met het landschap. Als de Nederlandse samenleving een landbouwsysteem wenst, waarin geen plaats is voor de vroegere landschappelijke verscheidenheid, dan moet het korhoen het recht gegund worden om rustig uit te sterven.

In dit licht gezien wekt het bevreemding, dat het RIN zich de laatste jaren ook lijkt te richten op onderzoek naar het fokken en

Twee baltende korren in de arena. (Foto Rob Cuypers)

uitzetten van korhoenders. Natuurlijk is het mogelijk, dat dergelijke proeven meer licht doen schijnen op de (broed-)biologie van het beest. Daarentegen is er ook sprake van dat de Afdeling Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij dit fokken en uitzetten zou gaan overnemen, bij wijze van laatste redmiddel om de soort voor Nederland te behouden. Ieder streven in die richting is echter verwerpelijk. Verwerpelijk, niet alleen om dat uitzetten slechts symtoombestrijding is, zonder dat de oorzaak van de achteruitgang weggenomen wordt, maar ook, omdat hiermee de menselijke bemoeienis met natuurlijke processen, met name in natuurgebieden, vergroot wordt. Natuurbescherming is er bij gebaat dat, juist in natuurgebieden, die beïnvloeding wordt teruggedrongen. We moeten leren om ook in ons overbevolkte land de natuur wat meer zichzelf te laten zijn. Dit hoeft niet te leiden tot een houding van: laat alles maar gebeuren zoals het gebeurt. We moeten ons wel afvragen, hoe logisch en onvermijdelijk de ontwikkelingen zijn, die zich tot nu toe manifesteren in steeds verdergaande intensivering van de landbouw. Steeds duidelijker is het de laatste jaren geworden, dat de hele EEG-landbouwpolitiek, waarop deze ontwikkelingen feitelijk steunen, een kaartenhuis is van wankel op elkaar gestapelde subsidies, premies en interventieprijsen. Recente beslissingen, zoals de melkquoteringsregeling en de bouwstop voor varkensstallen alsmede de zo langzamerhand onoplosbare mestproblematiek, maken duidelijk dat deze politiek aan een herbezinning toe is. We staan wat dat betreft misschien op een breekpunt. Welke kant het op zal gaan is nog niet duidelijk. Misschien leidt een en ander toch minstens plaatselijk tot extensivering van de landbouwactiviteiten en daarmee tot een zekere herintegratie van natuur

en landbouw. In hoeverre nu juist het korhoen daarvan zou kunnen profiteren is een volstrekt open vraag. Maar het korhoen in de rol van „tweede fazant” is natuurlijk geen alternatief.

Literatuur

- Eygenraam, J. A., 1965. Ecologie van het Korhoen, ITBON-mededeling nr. 66.
- Helminen, M., & J. Viraimo, 1962. Animal food of Capercaillie (*Tetrao urogallus*) and Black Grouse (*Lyrurus terix*). *Ornis Fennica* 39(1): 1-12.
- Ham, A. van, 1979. De Korhoenders op de Regte Heide. Stageverslag Mollerinstituut Tilburg.
- Kruyt, J. P., G. de Vos, & J. Bossema, 1970. The arena-system of Black Grouse. *Proceedings XV Int. Ornithological Congress*.
- Niewold, F. J. & H. Nijland, 1983. Achteruitgang Korhoenders zet door! *Bosbouwvoorlichting* 21 (1)
- Nijland, H., & F. Niewold., 1978. Landelijke inventarisatie van Korhoenders gedurende het voorjaar van 1976 en 1977. *Het Vogeljaar* 26 (4): 149-154.
- Nijland, H. & W. A. Weyland, 1981. Korhoender inventarisatie 1981. *Bosbouwvoorlichting* 19 (9)
- Oetelaar, G. van den, & W. van de Krabben, 1979. Voedselonderzoek van de Vos op de Kampina. *Afstudeerskriptie Mollerinstituut Tilburg*.
- Vos, G. J. de, 1983. Social behaviour of Black Grouse, an observational and experimental field study. *Ardea* 71 (1) 1-103.
- Vos, G. J. de, & J. Kruyt, 1976. Korhoen, in: *Vogels in Friesland*, I: 366-377.
- Weyland, W. A., 1978. Korhoenders en terreinbeheer. *Bosbouwvoorlichting* 16 (6): 78-80.
- Weyland, W. A., 1979. Korhoenderinventarisatie 1979, gestencild verslag.
- Woldhek, S., & P. Opdam, 1983. Roofvogels en prooidieren. *Vogels* 3 (18): 232-235.
- Zande, A. N. van der, 1984. *Outdoor recreation and birds: conflict or symbiosis?* Dissertatie R.U. Leiden.
- Zouwen, A. van der, 1978. *Inventarisatie van Korhoenderbiotopen in Noord-Brabant. RIN-rapport Leersum.*

Krasse taal

Jacht, een fijne sport!

„Het is dan wel precies Korea, als je de verhalen van de oudgedienden tenminste mag geloven, de lijken van de tegenstanders stapelen zich op.”

(een zekere Optimist in de Nederlandse Jager van 23/8/84, over . . . spreuwenjacht!)

Die hebben er verstand van

„Jagers lijden aan een vorm van krankzinnigheid.”

(Theodor Hauss, van 1949-1959 president van West-Duitsland)

„Jäger sind faule menschen.”

(Konrad Adenauer, van 1949-1963 bondskanselier)

Die hebben er (duidelijk geen) verstand van

„Dat zijn vermoedelijk de overblijfselen van een jonge stormmeeuw, die aangevallen en opgevreten is door een zilvermeeuw.”

(Jachtopziener van der Wal bij een totaal af gekloven poot op Schiermonnikoog; zonder twijfel de scherpzinnigste konklusie van 1984!)

(even goed lezen) „Ik blij bevorderen, dat samenwerkende jachthouders in nauw overleg met alle grondgebruikers in de voor ganzen belangrijkste regio's beheersoplossingen tot stand brengen.”

(De minister van Landbouw & Visserij, begroting 1984)

De nieuwe jachtkermis

De jagers zijn hun frustraties van de vorig jaar gehouden „Leven met Groen” manifestatie nog niet te boven gekomen. Van een Lustrum Game Fair oftewel een feestelijke kermis kwam toen niets terecht (zie Argus 84/2). Daarom organiseren zij dit jaar opnieuw een echte ouderwetse Game Fair ter ere van

het eerste lustrum. Een „waar niemand een veer hoeft te laten voor de druk van onredelijke en teveel eisende natuurbeschermingsorganisaties, en waar niemand het hoofd hoeft te buigen voor ordinair schreeuwende actiegroepen!”, aldus de Nederlandse Jager (DNJ 1984)89(23)

De jachtkermis wordt dit keer gehouden op 7,8 en 9 juni op het privé landgoed Horssen (gemeente Druuten) van KNJV-boss en margarinekoning A.H.M. Jurgens, Amator III voor vriendjes.

Al jaren hebben de jagers geprobeerd een groter publiek en de vele natuurbeschermers bij hun jachtkermissen te betrekken. Nu bleken is dat die zich ook op zo'n dag kritisch opstellen maken ze er maar weer een jagersonderonsje van. Nee niet helemaal. Ze gaan het nu proberen met de sportvissers. Een Game Fair voor en door jagers met sportvissers. Echt een dag om te boycotten dus.

Kraaien-moord-wedstrijd

Soms neemt het animo bij jagers om kraaiachtigen te bestrijden af. Ze worden moedeloos, omdat ze zelf merken, dat ondanks hun „aktief kraaienbeheer” (zo noemen ze dit) de kraaienstand niet daalt. Van biologische overschotten en het snel opvullen van open plaatsen in kraaiachtigenpopulaties hebben ze geen verstand. Dus geven ze de buurjager de schuld van hun falen. Hij werkte niet hard genoeg aan de kraaien. Het schieten zelf staat bij hun buiten kijf. Het helpt echt, zo staat in jagershersens ingeprent. Van kraaien ondervinden jagers jachtkundige hinder (wat dat ook zijn mag). Het fanatieke deel van het groene gilde wil daarom van de zwarte vogels af en de burens zullen meehelpen.

Deze fanatieken hebben er iets op gevonden om het kraaienschieten ook voor de lakse jager leuk te maken. Je maakt van het kraaienschieten gewoon een wedstrijd. In het Jagertje (DNJ 1985, 90(2) staat dat de jachtverenigingen in Aalten en Vennebulten (Hengelo Gld) de

kraaienstand te lijf gaan in wedstrijdverband. Zwarte kraaien leveren 4, ekster en vlaamse gaai 3, kauw 2 en de houtduif (ook schadelijk, dus gelijk meepikken) 1 punt op. Wie op het eind van het seizoen de meeste pootjes of koppen (even diepvriezen heren, anders riekt het nog meer) inlevert is de winnaar. Hij is de grote jongen, oftewel de koning der groene blinden.

Vermoedelijk is deze wedstrijd een nieuwe ontwikkeling binnen de plezierjacht. Namelijk de start van de plezierjacht als wedstrijdssport. Nog even en de KNJV heeft ook een afdeling beroeps topsporters naast de zaterdag amateurs.

RA

Jagers zijn (on)wijs

U las in de Argus 84/4, dat SKF-ers in Friesland de ganzenjacht hebben verstoord. Ze staken vuurwerk af en de ganzen vlogen weg. De jagers visten achter het net. Geen buit, geen gans op tafel 's avonds. Dat vonden ze helemaal niet leuk. Naar nu pas blijkt, waren ze er de week daarop weer, maar nu met vrienden en kennissen. De bedoeling was om nu eens niet op ganzen te gaan jagen, maar op SKF-ers. (Deze informatie hebben we uit betrouwbare bron: Het Mededelingenblad van de KNJV regio Friesland). De stemming was grimmig. De Friezen konden het niet hebben: „Zo'n stelletje wereldvreemden uit Holland kan ons beter niet voor de voeten lopen”. De val voor de SKF-ers was opgesteld rond het Lauwersmeer. Maar helaas, de jagers visten weer achter het net, nu omdat de Faunabeheerders niet op kwamen dagen. Wéér geen buit. Maar gelukkig kunnen ze zich nu wijsmaken, dat ze met „wijsheid en zelfdiscipline” (zo staat het er echt, in dat KNJV-blad) hebben gehandeld.

Aktievoerende of toevallig langskomende Kritisch Faunabeheerders, u weet wat u in het vervolg te wachten staat. Niet meer zonder kogelvrij vest de natuur in. Als jagers met wijsheid gaan handelen, kun je maar beter oppassen.

RD

KORT NIEUWS

Ganzenlast in Friesland

Van de kleine rietganzen die op Spitsbergen broedden overwintert een flink deel (10.000 van de 28.500 ex) in Nederland en wel ZW-Friesland. De maximale aantallen worden daar in de maand november bereikt. De boeren gebruiken het land echter vaak nog tot in december als grasleverancier. De ganzen zijn hun dus een doorn in het oog. Kleine rietganzen mogen niet bejaagd worden en zo namen de boeren hun toevlucht tot verjaging. L. J. en M. Schilperoord zijn (in de winter 79-80) nagegaan wat de gevolgen zijn van de verjaging voor de ganzen. In het Vogeljaar doen zij verslag van hun bevindingen. Het blijkt, dat elke minuut die een gans extra vliegt vanwege een verstoring, gecompenseerd moet worden door ongeveer 2 minuten langer te eten. De schrijvers konkluderen dat verjaging alleen zin heeft, als de ganzen een alternatieve fourageerplek hebben, waar ze rustig kunnen eten. Als ze dat niet hebben, wordt het probleem niet alleen verplaatst, maar ook versterkt, want de ganzen moeten immers vanwege de verjaging meer eten! Beter zou zijn, om te voorkomen dat ganzen van percelen gebruik gaan maken waar ze niet welkom zijn en te zorgen voor voldoende alternatieve fourageermogelijkheden in de omgeving.

Het artikel vormt een aanvulling op de schaarse literatuur over de effecten van verstoringen in het algemeen en verjagingen in het bijzonder. En daar is grote behoefte aan gezien de verjagingsprojecten van rotganzen op Texel en Terschelling. Te vrezen valt dat

we met steeds meer van dergelijke projecten te maken zullen gaan krijgen.

Trouwens: er mag niet op kleine rietganzen worden geschoten, maar toch: „Van de opzettelijke verstoringen zorgt vooral de jacht voor zeer veel onrust onder de ganzen. Dat hierbij ook kleine rietganzen sneuvelen blijkt, behalve uit waarnemingen, ook uit het gedrag van de overgebleven partner na tien uur. Als in de buurt van een bejaagde groep ganzen, ganzen van elders invallen, stijgen steeds enkelingen uit de oude groep op, vliegen een eindje over de nieuwkomers, maar komen steeds weer alleen terug...”

RD

L. J. Schilperoord & M. Schilperoord-Huisman, 1984
Verstoring van Kleine rietganzen, *Anser brachyrhynchus*, in ZW-Friesland. Vogeljaar 32 (5): 225-234

We blijven hopen

Op 14 december 1984 werd prins Willem Alexander ingelijfd bij het gilde der zwartwildjagers. Hij mocht meedoen bij een drijfjacht op wilde zwijnen in de bossen rond het Loo, waarvoor ook een flink aantal hoge buitenlandse gasten waren uitgenodigd. Het zwijnen wanbeheer dat deze jachtpartijen in stand moet houden zal u inmiddels voldoende bekend zijn. De prins heeft ook het adviseurschap van de raad van beheer van de koninklijke landgoederen aanvaard.

De SKF stuurde hem een brief (begeleid door een persbericht) waarin zij de hoop uitsprak, dat de jachttradities van het koninklijk huis nu eindelijk eens doorbroken worden, want *we blijven hopen...*

RD

Sportblessure

Prins Bernhard is maandag aan een vinger geopereerd. De prins werd in het Akademiesch ziekenhuis te Utrecht geholpen aan een vernauwing van de peesschede van zijn rechter wijsvinger. Volgens de Rijksvoorlichtingsdienst is de operatie naar wens verlopen.

Uit: *Algemeen Dagblad*, 29-1-1985,

Vleermuizen

Het aantal vleermuizen gaat in ons land hard achteruit. De oorzaken van die achteruitgang moeten worden gezocht in het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en het verdwijnen van geschikte rustplaatsen door het kappen van holle bomen en het restaureren van oude gebouwen. Een voorbeeld van hoe het niet moet is de restauratie van de NH kerk te Berlikum (Fr), wat ongeveer 100 jonge meervleermuizen met de dood moesten bekopen. Of het plaatsen van nestkasten (een veel gepropageerde oplossing) hier voldoende soelaas had geboden, is maar zeer de vraag.

Levenswijze, maar vooral ook bescherming en bedreiging van deze bij de wet beschermde zoogdieren, staat centraal in een tentoonstelling van het Friese Natuurhistorisch Museum. Tot 15 mei kan men terecht aan de Herestraat 13-15 te Leeuwarden.

HB

Varkensbaan op Middachten

Vanuit de natuurbescherming probeert men momenteel het opdelen van de Veluwe in verschillende compartimenten tegen te gaan door binnenrasters op te ruimen en te komen tot zo groot mogelijke aaneengesloten natuurterreinen met een maximum aan natuurlijke processen. Niet langer worden de dieren ingerasterd, maar worden schadegevoelige landbouwgebieden uitgerasterd. Kleine wildbanen met kunstmatig hoge dichtheden, inteelt verschijnselen en onnodige schade aan landbouw en natuurbeheer wil men zo voorkomen. Zo is bijvoorbeeld de varkensbaan van Natuurmonumenten bij de Carolinahoeve in Dieren opgeheven. Ook de Vereniging Wildbeheer Veluwe, een grofwildjagersorganisatie, steunt dit beleid om te komen tot grote aaneengesloten leefgebieden.

Toch valt het sommige jagers moeilijk afscheid te nemen van hun privézwartwild schietterreintjes. Op het landgoed Middachten (gemeente Rheden) is onlangs 350 hectare bos ingerasterd voor het fokken en schieten van wilde zwijnen. Onder het oogmerk een geïsoleerde varkenspopulatie op te bouwen, die gevrijwaard is van varkenspest (de dieren zijn ingeënt), heeft de plaatselijke jachthouder zijn kansen schoon gezien. Dit nota bene met toestemming van het Ministerie van L&V. De zwijnen zijn weer van de jager zelf, het bijvoeren weer groots en de schietpret weer net zo leuk als vroeger.

Niet alleen de SKF heeft zijn afschuw over deze hernieuwde zwijnenkermis uitgesproken. Ook de Vereniging Wildbeheer Veluwe heeft ons schriftelijk laten weten, de oprichting van deze zwijnenbaan af te keuren. De

betreffende jager deelde zijnerzijds mee, dat het nieuwe raster veel geld gekost heeft en dat hij de kosten in 12 jaar tijds (2 jachtpachttermijnen) afschrijft. Hij was niet van plan zijn kapitaalsinvestering zomaar teniet te doen. Daar zitten we dus nog wel even aan vast.

RA

Kleurbekennen

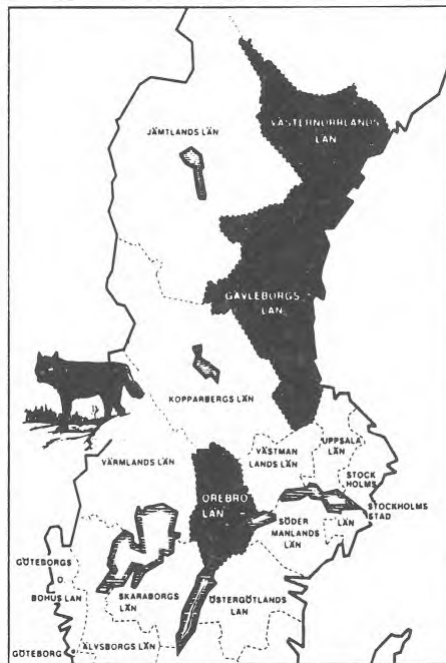
In Argus 84/4 berichtten wij u over het Nederlands Comité Bescherming Trekvogels. Dit comité doet veel goed werk in de strijd tegen de jacht op trekvogels. Het zwaartepunt van hun activiteiten ligt op de strijd tegen de trekvogeljacht in het Middellandse Zeegebied en Afrika. De SKF oordeelt de strijd tegen de jacht op trekvogels een goede zaak. Trekvogels vliegen niet alleen in Afrika, maar ook in Nederland, Duitsland of Denemarken. In deze landen worden ze eveneens stevig bejaagd, denk aan ganzen, snippen, eenden of goudplevier.

De SKF heeft aangeboden tot het trekvogelcomité toe te treden en mee te helpen de trekvogeljacht te stoppen. Wij stelden slechts een voorwaarde. De in het comité deelnemende organisaties moesten verklaren ook tegen de jacht op trekvogels in Nederland te zijn. Dit bleek teveel gevraagd, ons verzoek werd afgewezen. In Nederland wordt al zoveel aan trekvogels gedaan, daar hoefde het comité zich niet tegen te keren, zo schreef men ons. Een standpunt over de trekvogeljacht in Nederland, zou het werk ver weg slechts schaden.

Eigenlijk was dit antwoord niet verwonderlijk, want tot de deelnemende organisaties behoren het Wereld Natuur Fonds en de Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten. Twee organiaties, met veel jagers onder hun leden, die natuurbeheer met het jachtgeweer nog hoog in het vaandel voeren.

Wolven in Zweden

In Zweden krijgt de wolf langzamerhand meer kansen. Tot nu toe komen ze hoofdzakelijk voor in de provincie Värmland in aansluiting op de wolvenpopulatie in Noorwegen. Af en toe worden ook wolven waargenomen in Örebro. In deze twee provincies zijn de boeren en de jagers enigszins vertrouwd met de wolf. Ze hebben geen echte bezwaren tegen dit dier, zolang het aantal niet te groot wordt en de verliezen aan vee worden vergoed. In de provincies Västernorrland en Gävleborg hebben de jagers ingestemd met een projekt van natuurbeschermers ter introductie van de wolf. In de genoemde vier provincies zullen gebieden worden aangewezen waar de wolf niet mag worden bejaagd. In de overige delen van Zweden ziet men liever geen wolven en blijft de jacht geopend. Ondanks deze positieve houding blijven de Zweedse jagers bezorgd over de elandenstand.

Deze mag niet te ver teruglopen, want dan zou het afschot in gevaar komen. Door deze maatregelen van de Zweden krijgt de wolf weer een reële kans in Scandinavië.

Vernielend, verrijkend

In de winter van 1978/1979 togen enkele leden van de voormalige Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer naar een bosje bij het Kogelbergervene in de buurt van Tynaarlo (tussen Assen en Groningen). Bomen werden omvergetrokken en open plekken gekreëerd.

In de zomer van 1983 werd in deze buurt het zomerkamp van de Insectenwerkgroep van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie georganiseerd. Het NJN-onderzoek van die zomer richtte zich op de loopkevers. Op een oppervlakte van nog geen 3 hectare werden zo'n 40 verschillende soorten loopkevers gevangen. De NJN'ers beweren dat zonder de ingreep van de LWKB 4 van de 7 biotopen zouden hebben ontbroken en daarmee tevens ongeveer een derde van het aantal aangetroffen soorten loopkevers niet zou voorkomen. Verwacht wordt dat de diversiteit nog zal toenemen als het bosje door natuurlijke ontwikkeling een nog meer mozaiekachtige opbouw zal krijgen.

Bovendien bleek de kolonisatie van de nieuw ontstane milieus nog niet voltooid, want een aantal verwachte soorten loopkevers werden niet aangetroffen. Waarschijnlijk hebben de maatregelen van de LWKB ook een positieve uitwerking gehad op de vogels en de kleine zoogdieren.

RD

Het Drentse AA gebied, zoals IWG'ers dat zagen in juli 1983. Uitgave Insectenwerkgroep NJN. Korrespondentie adres: E. Lam, Van Lenneplaan 6, 1217 NC Hilversum.

Vossen vaccinatie

Onderzoek in het buitenland heeft

uitgewezen dat de verbreiding van rabiës tot staan te brengen is, wanneer ten minste de helft van de vossenpopulatie een vaccin tegen rabiës heeft binnengekregen. Deze onderzoeken hebben de veterinaire diensten van het Ministerie van Landbouw en Visserij en het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur doen besluiten in ons land de mogelijkheid te bestuderen vossen oraal tegen rabiës te vaccineren. Het vaccin bevindt zich in aas, dat echter niet alleen door vossen wordt gegeten.

Het onderzoek is er om uit te zoeken hoeveel vossen met deze methode immuun te maken zijn en hoeveel wilde zwijnen er met het voor de vossen bestemde aas vandoor gaan. Het aas bevat voorlopig geen vaccin maar een ongevaarlijk middel dat botten en tanden geel kleurt. Helaas moet afschot van vossen en zwijnen (door de Vereniging Wildbeheer Veluwe) erbij te pas komen om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. De belofte is gedaan dat geen verhoogd afschot plaats zal vinden. In de visie van de SKF wordt orale vaccinatie zeker niet afgewezen. Maar wil men de verspreiding van rabiës over ons land tegengaan, dan is het veeleer zaak de jacht op de vos stop te zetten. De jacht vergroot immers de contacten tussen de vossen en daarmee de kans van overbrengen van deze ziekte. Bovendien dood men ook de rabiësimme gevaccineerde vossen (zie Argus 84/1).

Natuurlijk zijn we zeer benieuwd naar de resultaten van dit in de maanden september, oktober en november door het RIN uitgevoerde onderzoek. HB

Anti-jachtstrijder gedood

In Frankrijk is de eerste dode gevallen onder degenen, die zich verzetten tegen de plezierjacht. Het was de heer Cosimo Lipartiti, lid van onze zustervereniging „Rassemblement des opposants à la chasse". Hij werd met een schot hagel gedood door een jager, die zonder zijn toestemming op zijn grond wilde jagen.

In sommige departementen in Frankrijk hebben jagers van de gemeentelijke jachtvereniging het recht op alle gronden in die gemeente gelegen, te jagen ongeacht de toestemming van de grondeigenaar. In andere departementen is die toestemming van de grondeigenaar wel vereist. Dit laatste is ook het geval in het departement de Var, waar de heer Lipartiti zijn eigendomsrechten verdedigde. De Franse natuurbescherming is een actie begonnen om in elk departement de grondeigenaren te laten beslissen of op hun terreinen wel of niet wordt gejaagd.

De SKF betreurt de dood van onze Franse medestrijder en hoopt dat de jagers in ons eigen land beter tegen hun verlies zullen kunnen.

W.L. Jansen

Folder „Bescherm onze inheemse roofdieren”

Roofdieren zijn zeldzaam geworden. Talrijke waardevolle leefgebieden gingen verloren door wegeaanleg, bebouwing en het streven naar efficiëntie en grootschaligheid in de landbouw. Door misverstanden en onvoldoende kennis van de natuur worden roofdieren nog steeds als schadelijk gezien en vervolgd door jagers en stropers.

Nog maar acht soorten roofdieren komen er in ons land voor. Meer dan de helft van die soorten wordt met uitroeiing bedreigd. Actie voor het behoud van de roofdieren is nu hard nodig. De SKF en de Vlaamse Nationale Campagne Bescherming Roofdieren (NCBR) hebben daarvoor de handen ineengeslagen, en samen een folder uitgegeven. Met voorlichting en advies moet een mentaliteitsverandering bij het publiek, de overheid en andere bij de natuur betrokken organisaties bereikt worden. Maar het uiteindelijke doel is een definitieve sluiting van de jacht, de overheveling van alle roofdieren van de jachtwet naar de natuurbeschermingswet en het behoud en herstel van de leefgebieden.

Deze 8 pagina's dikke SFK/NCBR roofdierfolder, boordevol informatie over de roofdierbedreiging en bescherming, is te bestellen door overmaking f 10p-giro 13096 van Infonds SKF te Oosterbeek. (Voor grotere aantallen graag bellen 085-336054).

op de zelfde lijn

Herpetologische Studiegroep

De Herpetologische Studiegroep houdt zich bezig met de studie van amfibieën en reptielen. Ze probeert deze diergroepen onder de aandacht te brengen, zodat ook de natuurbescherming zich bewust wordt van de gevaren, die deze dieren bedreigen. Een aantal soorten (geelbuikvuurpad, vroedmeesterpad,

muurhagedis) worden in Nederland met uitsterven bedreigd.

Door gerichte acties en reacties probeert de Herpetologische Studiegroep de nog geschikte biotopen voor de herpetofauna te behouden. Daarnaast richt het beleid zich ook op herstel van biotopen. Zo werden de afgelopen jaren in Midden en Zuid Limburg een kleine zestig poelen aangelegd en is herhaalde malen overleg gepleegd over de laatste vindplaats van de muurhagedis in Nederland. De studiegroep wijst een kunstmatige introductie van soorten af en verwerpt als zodanig ook iedere kweek van inlandse amfibieën en reptielen.

herpetologische studiegroep

Ieder jaar wordt een jaarverslag uitgebracht met daarin de verspreiding van de herpetofauna in Limburg op uurhokbasis. Daarnaast wordt aandacht besteed aan een bepaald aspect van deze diergroep. Zo geeft het jaarverslag 1983 informatie over de beweging van deze dieren.

Oorspronkelijk opereerde de Herpetologische Studiegroep uitsluitend in de provincie Limburg. Momenteel bestaan ook afdelingen in de provincies Noord Brabant en Gelderland. Nadere informatie hieromtrent is te verkrijgen bij: H. van Buggenum, Kantstraat M 10, 6112 AP Sint Joost.

Het jaarverslag 1983 kan worden besteld door overmaking van f 16,25 op giro 1036366 van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg onder vermelding „Herpetoverslag 1983”.

Wilde flora symposium

Het behoud van een zo groot mogelijke verscheidenheid aan wilde planten is niet eenvoudig. Het stichten van reservaten is helaas in veel gevallen onvoldoende. De gevaren voor planten van blauwgraslanden, kalkgraslanden en voedselarme venen komen met het grondwater het reservaat binnen. Ondanks een zorgvuldig beheer neemt de hoeveelheid voedingsstoffen toe en dreigen algemene plantesoorten (die van voedselrijke milieus) de overhand te nemen.

Deze problemen zullen aan de orde komen op het symposium getiteld „Wilde flora bedreigd! Beschermd?“, dat op 2 en 3 mei 1985 in Maastricht gehouden zal worden, op initiatief van het, dan 75 jarige, Natuurhistorisch Genootschap Limburg.

Kosten f 60,- (f 40,- voor studenten) op postgiro 1036366 van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg te Maastricht, onder vermelding „internationaal symposium flora”.

Oproep!

Wij zoeken
Iemand die goed fotografeert en afwerkt. En die het leuk vindt om op creatieve manier allerlei „fotoklusjes” op te knappen. Dus niet speciaal een natuurfotograaf, maar het mag wel. Heb jij interesse om Argus-fotograaf te worden, meld je dan aan bij het redactie-adres.

Argus, meer voor u!
Beste lezer, nu u aan het eind van Argus 85/1 gekomen bent, hebt u de nieuwe vormgeving helemaal kunnen bekijken. Ook de formule is enigszins gewijzigd. Naast een informatief gedeelte is het u vast ook opgevallen, dat Argus nu ook een aantal echte actie pagina's telt. De berichten op deze actie pagina's zijn bestemd voor, of afkomstig van de SKF'ers. Naast informatie, weetjes en ander nieuws zijn deze bladzijden vooral bestemd voor bijdragen van onze donateurs. Ook u kunt uw mening, uw verontrusting, uw ervaring, uw ideeën of uw wensen met betrekking tot jacht en ander „faunabeheer” geplaatst zien in een van deze aktierubrieken. We moeten eerlijk zijn, niet alles kan afgedrukt worden, maar als u schrijft hoort u in elk geval van ons. Dus wilt u in Argus uw ei kwijt, schrijf een brief. Bellen mag ook. De redactie hoopt dat u, als lezer, de nieuwe vormgeving zult waarderen en dat Argus nog meer een baken wordt in uw en onze strijd voor een moreel en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer.

Reinier Akkermans

Wit het hart

Zijn alleen dode vossen goed?

Het verdient aanbeveling om tijdelijk de nachthacht bij volle maan of het gebruik van geaasde klemmen toe te staan in een poging de extreem hoge vossenpopulatie terug te dringen. Tot deze aanbeveling komt de heer A. F. van de Wal in een commentaar in het blad de Nederlandse Jager, waarvan hij hoofdredacteur is. Hij deed dit in een reactie op een proef op de Noord Veluwe waar 7000 kuikens zijn uitgelegd, die werden ingespoten met een kleurstof. Na onderzoek van afgeschoten vossen moet blijken hoe groot het percentage is, dat van de kuikens gegeten heeft en daaruit zou afgeleid kunnen worden of het mogelijk is vossen op deze wijze tegen hondsdolheid te enten. Volgens inspekteur J. C. Vermeulen van de veterinaire inspektiedienst van het Ministerie van L&V leven in het betrokken 45.000 hectare grote gebied ongeveer 1500 vossen. Dit is ongeveer 16 vossen per 500 hectare, terwijl de norm van de Wereldgezondheidsorganisatie maximaal 2 tot 5 vossen per 500 hectare als norm geeft. Zowel Van de Wal als Vermeulen vinden dat de vossenstand drastisch omlaag moet, anders zou een eventuele rabiës epidemie niet te overzien zijn.

Graag zou ik over deze meningen, die ik met verwondering en afgrijzen gelezen heb, het een en ander willen opmerken. Mijn verwondering geldt de volgende punten:

1. Laten we aannemen, dat 16 vossen per 500 hectare op de Noord Veluwe een juist cijfer is. Daaruit blijkt, dat het voedselaanbod voor de vos op dit terrein deze stand toelaat. Iedere afgeschoten of geklemde vos wordt daarom onmiddellijk weer door een andere vervangen.
2. Deze vervanging zal tot stand komen door of een grotere geboorte aanwas, of door migratie vanuit een ander gebied waar overpopulatie dreigt te ontstaan.
3. De nu nog gezonde vossenstand op de Noord Veluwe kan dan bedreigd worden door vestiging van vossen uit met rabiës besmette gebieden, die ten oosten van ons land liggen.
4. Noch de hoofdredakteur van de Nederlandse Jager, de heer A. F. van de

Wal, noch de veterinaire inspekteur, de heer J. C. Vermeulen willen zich bezighouden met de oorzaak van het rijkelijke voedselaanbod, die een hoge vossenstand toelaat, kampings, vuilnisbelten en dergelijke. Dat lijkt me een veel gezondere aanpak, die ik bij deze heren ten enen malen mis.

Mijn afgrijzen betreft de volgende punten:

1. Moeten we onze fauna nog meer verstoringen brengen, door hen ook in de nachtelijke uren achter de broek aan te zitten. De vos is al het gehele jaar bejaagbaar.
2. Hoe haalt men het in zijn hoofd weer met klemmen te willen werken. Moeten we terug naar de tijd, dat vossen met afgerukte poten in de wildbaan liepen. Willen we ook onze bedreigde diersoorten, als das, bunzing of marter aan deze gruwelijke praktijken opofferen.

Kortom, ik hoop met deze belichting de andere zijde van de medaille wat opgepoets te hebben. Ik praat als natuurfotograaf, die ongeveer 15 jaar lang al zijn vrije tijd in de natuur doorbracht en met diverse mensen in de natuur gewerkt en van gedachten gewisseld heeft.

F. H. Tieleman, Epe.

boek bespreking

Kijken met je handen

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. En dat geldt ook voor de natuur moeten Midas Dekkers en Angela de Vrede gedacht hebben, toen zij samen het boek „Kijken met je handen“ maakten. Kijken met je handen is een echt doe boek voor kinderen. Midas Dekkers laat de kinderen de natuur zien aan de hand van proefjes of speeltjes, die ze zelf kunnen maken. Tussendoor geeft Midas uitleg over het hoe en waarom van de te onderzoeken natuurverschijnselen. De tekeningen van Angela de Vrede maken de ideeën zichtbaar en zorgen ervoor, dat het boek echt uitnodigt tot doen. Een boek als dit is een ideaal geschenk voor jonge natuuronderzoekertjes.

M. Dekkers & A. de Vrede, Kijken met je handen. Uitgave: Meulenhoff Informatief, Amsterdam, 96 pagina's, prijs f 24,50. Verkrijgbaar in de boekhandel.

Otter

De Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming gaf in mei 1984 een speciaalnummer van haar tijdschrift „Lutra“ uit. Dit 145 pagina's dik, uitstekend verzorgde nummer is geheel gewijd aan de otter. Naast artikelen over de verspreiding en de ecologie van dit dier in ons land en daarbuiten wordt ook aandacht besteed aan het te voeren beleid ter bescherming van otters.

Het speciaalnummer is voor geïnteresseerden zonder meer de moeite waard.

Otternummer Lutra te bestellen door f 17,50 over te maken op giro 203737 t.n.v. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming te Almelo, onder vermelding van Otternummer.

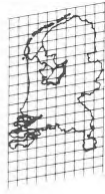
Vogelschade in de fruitteelt

Bij het Ministerie van Landbouw en Visserij is de tweede druk verschenen van het vlugschrift „Vogelschade in de Fruitteelt“. Deze tweede druk is op enkele redactionele wijzigingen na gelijk aan de eerste.

Voor een uitgebreide inhoudelijke bespreking van dit vlugschrift zie Argus 82/4. RA

Vogelschade in de fruitteelt, vlugschrift no. 395. Uitgave Ministerie van Landbouw en Visserij. Gratis te verkrijgen bij: De Landbouwvoorlichtingsdienst, postbus 20401, 2500 EK Den Haag.

Regio Nieuws

Illegale fazantenuitzet

De fazant is de boskip en schietschijf van de jager. Ze worden in een ren gefokt, daarna in het bos losgelaten en als de gezellige dag gekomen is, geschoten. Jaarlijks worden 80.000 tot 100.000 fazanten legaal met vergunning van het Ministerie van L&V uitgezet. Vermoedelijk wordt daarnaast een evengroot aantal illegaal losgelaten, soms slechts enkele uren voor de jachtpartij. Geen haan, die ernaar kraait. Hoewel incidenteel loopt weleens een illegale fazantenuitzetter tegen de lamp.

Op 21 december 1984 is door de gemeentepolitie van Weert het bestuurslid van de KNJV afdeling Weert L. van de Meerakker (eigenaar van een elektrotechnisch installatie bedrijf) geverbaliseerd wegens het uitzetten van fazanten zonder vergunning. Hij werd op heterdaad betrapt bij het loslaten van 20 fazanten op de Oude Schietbanen bij de Lorrebossen. Deze fazanten zouden de volgende dag tijdens een drijfjacht geschoten moeten worden. Vervolgens verkocht hij de dode dieren aan restaurants in de omgeving als echte wilde bosfazanten.

Deze „weidelijke“ KNJV bestuurder zou reeds vaker illegaal fazanten vlak voor de jachtpartij uitgezet hebben, maar eerst nu kon hij betrapt worden.

Weer een mislukte ganzenjacht

De Grote Peel is een bekende ganzenverblijfplaats. Dit jaar overwinterden daar 2000 tot 3000 ganzen. Het zijn hoofdzakelijk taigarietganzen, met daartussen ook toendrarietganzen en kolganzen. Het afgelopen seizoen zijn zelfs enkele exemplaren van de uiterst zeldzame dwerggans waargenomen. De ganzen hebben hun slaapplekken in het reservaat en ze fourageren op de weilanden in de omgeving. In het reservaat mag niet op ganzen gejaagd worden, maar wanneer de dieren 's ochtends op weg naar hun voedselgebieden de reservaatgrens gepasseerd zijn, worden ze door plezierjagers opgewacht.

Op donderdag 31 januari hadden bij Meijel 10 jagers zich in greppels en onder boompjes verschanst om de overvliegende ganzen te schieten. Om eens lekker van de laatste ganzenjacht van het seizoen te genieten, hadden de heren speciaal een

snipperdag opgenomen. Deze laatste jacht was ze gegund door minister Braks, die voor het jagersgenot de wintersluiting vier dagen voor de officiële sluiting van de jacht ophief.

Helaas voor de jagers werden ze ontdekt door enkele leden van de SKF afdeling Limburg. Met het afschieten van vuurpijlen en kanonslagen verjoegen de SKF'ers de ganzen, die daardoor onbereikbaar voor de jagers bleven. Ze hebben slechts kans gezien een gans te bemachtigen. Teleurgesteld beëindigden de jagers hun jacht. Ze verklaarden, dat de ganzen in deze streek geen enkele schade aanrichten, ze jaagden slechts voor plezier. Een van de jagers legitimeerde zich als politieagent. Hij wees de SKF'ers op de strafbaarheid van het gebruik van vuurwerk, maar wilde geen proces verbaal opmaken.

Duidelijk blijkt telkens, dat de ganzenjacht slecht voor het plezier plaatsvindt. De veiligheid en bescherming van het natuurreservaat de Grote Peel wordt door de jacht in de omgeving weer teniet gedaan. Zelfs de zeldzame dwergganzen lopen de kans geschoten te worden (zo snel is het verschil in de ochtendschemer niet te zien). Maar erger is nog, dat de jacht nabij de Grote Peel hoofdzakelijk de ernstig bedreigde taigarietgans treft. RA

„Regionale oplossing“ ganzenproblematiek

Vraag: Waarom wordt niet een nationaal ganzenplan ontwikkeld dat aandacht besteedt aan het opzetten van een netwerk van geschikte voedselgebieden waarvan de ganzen gebruik kunnen maken zonder overlast te bezorgen.

Antwoord: Dit wordt niet overwogen, omdat met name regionale oplossingen voor de ganzenproblematiek, via overleg tussen jachthouders en grondgebruikers het beoogde effect zullen hebben.

Tot zover schriftelijke vraag en antwoord no. 274 uit de Begroting van Landbouw en Visserij 1985.

Praktijk klinkt anders

Hoe het in de praktijk gesteld is,

schildert onder andere de volgende door Kritisch Faunabeheer gesignaleerde ganzenjacht. In Bommelerwaard nabij Zaltbommel ligt het Staatsnatuurreservaat „De Kil van Hurwenen“. Bij de toegangshekken prijkt een bordje met het volgende opschrift: „Belangrijke broed- en pleisterplaats voor vele soorten watervogels waar onder rietgans, aalscholver en zwarte stern. Om deze waarde te behouden is het noodzakelijk dat dit gebied in de zomer gedeeltelijk en in de winter volledig wordt afgesloten voor publiek“.

Ten tijde van ons bezoek, begin januari, pleisterden duizenden kol- en rietganzen zowel in, als buiten het reservaat. Onder de neus van het Staatsbosbeheer die het Staatsnatuurreservaat beheert, beheren (schieten) de jagers ten minste iedere zaterdag de ganzen in de rest van de polder. Met behulp van een landrover wordt een lokhut, die plaats biedt aan 8 schutters, de polder ingereden. Op een geschikte plaats wordt de lokhut van de landrover afgekoppeld. De landrover begint door de polder te jakkeren en de jeugdige inzittenden doen verwoede pegingen de ganzen op te jagen. Ze crossen dwars door weilanden en schamen zich er niet voor tot op de grens van het natuurreservaat te rijden om zodoende de ganzen uit het beschermde gebied te verjagen. Tot groot genoegen van de jagers die de opgejaagde ganzen naar zich toe proberen te lokken door tijdig hun lokganzen uit de lokhut te gooien als er een vlucht wilde ganzen naderbij komt.

Dat is het dus

Dit „wildbeheer“ wordt gevoerd door zowel leden van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging alsmede jager B. J. van Willigen van de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu, voorheen Stichting Behoud Jacht Natuur Leefmilieu.

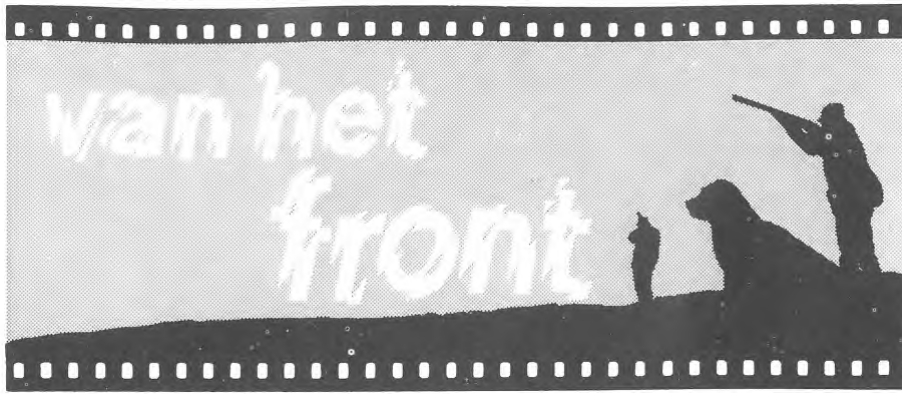
Deze laatste club is druk doende terreinen aan te kopen om de jacht te behouden. Bij voorkeur koopt deze stichting het liefst terreinen naast of middenin natuurreservaten. Op deze enklaves schiet het zo lekker weg.

Overleg tussen jachthouder en grondgebruiker zal in Hurwenen vast en zeker niet gaan over de flinke schade, die de landrover in de weilanden aanricht. Veeleer zullen de ganzen de schuld krijgen de grassprietjes, die nog boven de sneeuw uitstaken afgegeten of vertrapt te hebben.

Begrijpen wij de minister goed als het deze Italiaanse toestanden „regionale oplossingen“ voor de ganzenproblematiek noemt?

Rita Stockmann

Jachtopzichter betrapt

De Loenense jachtopzichter B. Hoekman van „Wildbeheer Veluwe" werd op zaterdag 14 december 1984 door aktievoerders van Kritisch Faunabeheer betrapt, toen hij in het bos Veldhuizen, eigendom van drs. J. F. B. van Hasselt, fazanten uitzette ten behoeve van de jacht.

Een tipgever meldde Kritisch Faunabeheer dat daar vroeger tijdens de jacht de fazanten zelfs in de lucht gegooid werden en zodoende een levende schietschijf vormden voor de jagers. Doch de laatste jaren worden de fazanten 's morgens kort voor de jacht begint, op meerdere plaatsen in het bos losgelaten. Het uitzetten van fazanten is tussen 15 augustus en 31 januari verboden. Buiten deze periode is uitzetten van fazanten alleen toegestaan met een vergunning van het Ministerie van L&V.

Voor dag en dauw toog een groepje SKF-ers naar Loenen om met eigen ogen te zien hoe het „wildbeheer" op de Veluwe in z'n werk gaat. Na enig zoeken werd het bosperceel gevonden waarin volgens de tipgever steevast voor elke jachttag fazanten worden uitgezet. Het was rond vriespunt en behoorlijk koud tegen zonsopgang. Geduld wordt beloond, want na 3 uur posten werd de jachtopzichter op heterdaad betrapt toen hij, een half uur voor het begin van de jacht een doos vol fazanten het bos ingooide. Weldra klonken de eerste schoten vanuit een ander bosje, dat onze „wildbeheerder" eerder die ochtend van jachtbuit had voorzien.

Toen de SKF-ers zich bij het jachtgezelschap wilden aansluiten om

foto's te maken, stuitte dat op moeilijkheden. De jachtopzichter kweet zich uitstekend van zijn taak het de jachtheren zo aangenaam mogelijk te maken en haalde fors uit tegen de SKF fotograaf. Die werd echter snel ontzet (zie foto).

Terwijl de jagers brutaalweg doorgingen met schieten van handtamme fazanten, gingen de SKF-ers naar het nabij gelegen Beekbergen om aangifte bij de politie te doen van overtreding van artikel 58 van de jachtwet, het illegaal uitzetten van wild. Hoewel de politie over het gebeurde gedwee 10 vellen processen-verbaal voltypte, hebben wij niet de indruk dat zij verrukt waren over hetgeen wij gezien en te horen hebben gekregen over het jachtgebeuren in Loenen en hun jachtmakker Hoekman. Wij zijn benieuwd of Beekbergen ook een doofpot heeft.

Rita Stockmann

Vliegeren op de haviken jachttag

Jaarlijks organiseert het valkeniersverbond „Adriaan Mollen" een jachttag voor haar leden. Op zaterdag 24 november kwamen 10 havikiers (mensen, die met een havik jagen) in het Nationale Park de Hoge Veluwe bijeen om met hun haviken op konijnen te gaan jagen. Ook staatssecretaris Ploeg (de man, die elk evenement opfleurt) was van de partij. Voor de gelegenheid was hij zelfs in een sportief groen jagerstenuw gestoken. De SKF wist van deze jachtdemonstratie in het park en besloot op haar manier met 20 personen aan de jacht mee te doen.

Op de Hoge Veluwe mocht door de

havikiers alleen op konijnen gejaagd worden. Nu blijven konijnen niet wachten op wat komen gaat, maar voor die tijd vluchten ze reeds weg in hun holen, onbereikbaar voor de haviken. De konijnen moeten dus uit hun holen verjaagd worden. Hiervoor laat een helper van de havikier een fret in de konijnen burcht afdalen. De konijnen vluchten voor dit roofdiertje naar buiten. Vervolgens stuurt de havikier zijn havik achter het vluchtende konijn aan, die dan door de havik geslagen wordt. Het konijn wordt in de weitas gestopt en de havik gaat weer op de arm van de havikier zitten in afwachting van het volgende konijn, dat door de fret naar buiten gejaagd wordt.

De beste wijze van verstoren van deze „sport" is te voorkomen, dat de havik de lucht in gaat. Door de SKF'ers werden grote vliegers in de vorm van een roofvogel opgelaten. Bang voor deze „reuzeroofvogel" durfden de haviken niet meer op te vliegen. Bovendien waren de jagers bang hun vogels kwijt te raken als deze angstig weg zouden vliegen. Door zich in groepen op te splitsen zagen sommige havikiers kans de vliegers te ontlopen en alsnog enkele konijnen te bemachtigen. Staatssecretaris Ploeg was echter de grootste angsthaas, want toen hij de SKF'ers met hun vliegers waarnam droop hij haastig af.

De directeur van de Hoge Veluwe, ir. C. J. Stefels, had voor deze havikervrijdag speciale toestemming gegeven. Volgens hem was de havikerij een relict uit vroeger tijden en die paar konijnen waren niet zo belangrijk. Hoewel hij toegaf, dat deze jachttag niets met beheersjacht te maken heeft. Maar och, het park lijkt wel vaker op een attractieoord dan op een natuureservaat, dus niks aan de hand.

De SKF aktie is vooral bedoeld als protest tegen het gebruik van havik en slechtvalk als jachtvogels. De meeste van deze vogels worden voor het plezier van een exclusieve groep mensen aan de natuur onttrokken of gekweekt. Met belletjes aan de poten en kapjes op de kop, worden deze vogels misbruikt voor een zogenaamd oud cultuurgebruik, hoewel de havikerij in deze vorm nooit in Nederland werd beoefend. Bovendien dreigt deze luxe sport steeds meer in de belangstelling te komen met alle uitwassen van dien (uitborsten, kweken, kommercie). Voor de natuurbescherming is het af schaffen van dit gebruik een goede zaak. Bij de behandeling van de nieuwe Vogelwet zal de SKF hiervoor ijveren.

RA

De meeste kinderen weten precies waarom ze tegen jagen zijn: **DIERENBEULEN**. Gelijk hebben ze. Maar jagers zeggen: „Jacht is nodig voor natuurbescherming of voor de bestrijding van schade”. Als

je ze zou geloven schieten ze op dieren omdat ze er zoveel van houden. Om ze uit te kunnen lachen moet je

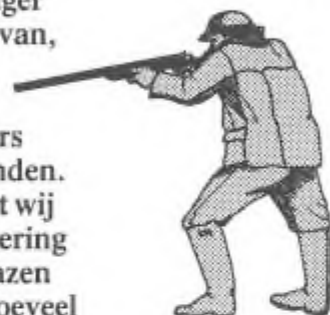
Beter Weten

Hazen laten zich niet tellen

Weet jij hoeveel 1/3 van „ik-weet-niet-hoeveel” is? Weet je wie dat wel weten? Jagers. Dat zeggen ze tenminste. „Hazen krijgen ieder jaar zoveel jongen,” zeggen ze, „als we daar in de herfst 1/3 deel van afschieten, dan komen er heus niet minder hazen. Als wij ze niet zouden schieten, gingen ze wel dood van de honger of zo.” Maar hazen hebben een prima schutkleur en verstoppen zich overdag heel

goed. Probeer ze dan maar eens te tellen. Bijna geen enkele jager weet hoeveel hazen in zijn gebied leven. En daar dan 1/3 deel van, snap je? Ik niet.

Waarom verkopen jagers zulke praatjes? Ik denk omdat jagers willen jagen. Ze weten dat de meeste mensen dat verkeerd vinden. Ook leven overal steeds minder hazen. En jagers zijn bang dat wij denken dat dat door de jacht komt. Want dan verbiedt de regering het jagen misschien. Ze willen ons dus laten geloven dat de hazen door iets anders achteruit gaan, en dat jagers precies weten hoeveel hazen ze kunnen schieten, zonder dat ze uitsterven. Nu gaan hazen

jammer genoeg niet alléén door jagen achteruit. Snelle maaimachines doden bijvoorbeeld erg veel jonge hazen, als de

boeren hun gras gaan maaien. Maar door ook nog op ze te gaan schieten, sterven er natuurlijk nog meer. De regering zou het jagen op hazen moeten verbieden. Zonder jacht hebben ze het al moeilijk genoeg.

Van 15 oktober tot 31 december mogen jagers op hazen schieten. Ze doen dat het liefst met veel vrienden samen. Mannen met knuppels lopen op een rij en drijven de hazen naar de jagers toe. Pas als de hazen in doodsangst voor hun leven rennen, schieten de jagers. Die vinden het namelijk niet sportief op een stil zittende haas te schieten. Ze willen een bewegend doel. Daardoor is de kans veel groter, dat ze een haas maar half raken. Zo'n beest kruipt dan nog wel weg, maar lijdt veel pijn en gaat toch dood, alleen erg langzaam. Maar ja, dan kan je niet zien hoe een in volle vaart geraakte haas over de kop slaat, en dat schijnen jagers het allermooiste te vinden.

Hazen zijn veel groter dan konijnen, ze hebben langere poten en langere oren met zwarte punten. En ze kunnen veel harder en langer achter elkaar rennen. Let er maar eens op.

Als je hazen wil zien, dan moet je binnenkort maar eens gaan fietsen in het boerenland. Vooral op een mooie dag in het voorjaar zie je ze daar vaak rennen. En als je blijft kijken zie je ze ook paren (op z'n hondjes). Zo gaat dat nu eenmaal bij hazen: eerst lekker achter elkaar aan hollen en dan paren (rammelen).

Jagers schieten graag op hazen, en vertellen zelfs smoesjes om dat te mogen blijven doen. Tot ze op zijn, ben ik bang.

Wij horen graag wat je van deze pagina vindt. Ook vinden we het leuk als je ons schrijft over je belevenissen met in het wild levende dieren of jagers. Stuur je brief naar: Argus, Beter Weten, Mozartstraat 7, 6815 CS Arnhem.

Deze pagina mag je net zo vaak kopiëren als je wilt. Je meester, juf, lerares of leraar ook.

tekst Wim Ruitenbeek   tekeningen Ineke van den Abeele

